

VERSNELLINGSPROGRAMMA

Groeiagenda

Zuid-Holland

*Focus op realisatie, randvoorwaarden
en resultaat!*

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Aanleiding en managementsamenvatting	6
1. Status Groeiagenda en aanleiding Versnellingsprogramma	8
1.1 Impressie van succesvolle triple helix allianties en projecten	8
1.2 Veranderende geopolitieke context	10
1.3 Tandje erbij voor realisatie van de Groeiagenda	11
1.4 Noodzaak en aanpak Versnellingsprogramma	12
2. Partners Groeiagenda geconfronteerd met hardnekkige knelpunten	14
2.1 Stikstofproblematiek zet vooruitgang Nederland op pauze	14
2.2 Tekort aan talent beperkt innovatiekracht en realisatie opgaven	15
2.3 Beschikbaarheid elektriciteit zet rem op groei bedrijven en verduurzaming	16
2.4 Schaarse ruimte voor bedrijvigheid vraagt om gerichte keuzes en actieve regie	18
2.5 Naast eigen inzet Rijk en Europa aanspreken op aanpak knelpunten	19
3. Kansen voor vernieuwen, verduurzamen & versterken van de economie	20
3.1 Europese en nationale focus op R&D, strategische autonomie en veiligheid	20
3.2 Zuid-Hollandse clusters cruciaal voor strategische autonomie	22
3.3 Grip op grondstoffen en verduurzaming van de industrie	23
3.4 Startups door laten groeien naar scale-ups en tech-kampioenen	23
3.5 Bundelen van middelen in een meerjarige financieringsaanpak	23
4. Actielijnen om weer versnelling te brengen	26
4.1 Focus op realisatie, randvoorwaarden, resultaat!	26
4.2 Actielijn 1: Gezamenlijk nationaal en Europees beleid de juiste kant op sturen	27
4.3 Actielijn 2: Ontwikkelen en realiseren van investeringsvoorstellen met impact	29
4.4 Actielijn 3: Organisatie van de samenwerking optimaliseren	30
4.5 Tot slot	32

Voorwoord

Met veel trots presenteren wij u het Versnellingsprogramma Zuid-Holland, een initiatief dat de gezamenlijke kracht en het innovatieve vermogen van onze prachtige regio Zuid-Holland weerspiegelt. Zuid-Holland, een regio met 3,8 miljoen inwoners en meer dan 500.000 ondernemingen, draagt maar liefst 21% bij aan het Bruto Nationaal Product. Met drie universiteiten, twee Universitair Medische Centra, diverse kennisinstellingen, vier hogescholen en negen mbo-instellingen, is Zuid-Holland zonder twijfel de meest kennisintensieve regio van Nederland. Daarnaast biedt onze regio onderdak aan talloze startups en scale-ups en beschikken wij over innovatieclusters van wereldklasse. De haven van Rotterdam, de grootste van Europa, fungeert als toegangspoort voor Noordwest-Europa en als knooppunt voor energie- en grondstoffen.

In de regionale Groeiagenda hebben we onze ambities vastgesteld. Het Versnellingsprogramma beoogt om een geactualiseerde actie-agenda te verbinden aan deze ambities, zowel op regionaal, nationaal en op Europees niveau. Juist als we de krachten en de diversiteit van de regio omarmen en goed weten te bundelen, kunnen we sterke proposities van de grond krijgen, onze lobby inzetten om doorbraken te realiseren en partijen uit diverse sectoren met elkaar verbinden. Want laten we eerlijk zijn, voor de grote transities die er voorliggen, hebben we alle kennis, ondernemerschap, daadkracht en de juiste infrastructuur in en voor de regio nodig.

De totstandkoming van het Versnellingsprogramma is dan ook niet over één nacht ijs gegaan. Er is met circa 90 verschillende partijen gesproken, waaronder vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, onderwijs- en kennisinstellingen en overheden. De waardevolle input en de openheid en bereidheid tot samenwerking die wij tijdens deze gesprekken hebben ervaren, vormen de basis voor het succes van dit programma. Het sterkt ons in de overtuiging dat wij samen meer kunnen bereiken dan alleen.

Wij willen dan ook onze oprechte dank uitspreken aan iedereen die heeft bijgedragen aan het Versnellingsprogramma, door input te leveren, mee te denken, te reflecteren en knelpunten bloot te leggen. Dankzij jullie inzet en betrokkenheid hebben wij een programma kunnen samenstellen dat het perspectief van de gehele regio weerspiegelt en richting geeft aan onze gezamenlijke toekomst.

Samen zetten we koers naar een veerkrachtig, innovatief en duurzaam Zuid-Holland.

Meindert Stolk, gedeputeerde provincie Zuid-Holland &
Femke Brenninkmeijer, voorzitter EBZ

De volgende partijen onderschrijven het Versnellingsprogramma Groeiajenda Zuid-Holland

Aanleiding en managementsamenvatting

Aanleiding

Zuid-Holland speelt een sleutelrol in nationale opgaven als de energietransitie, woningbouw en productiviteitsgroei. Tegelijkertijd kampt de regio met uitdagingen als achterblijvende economische groei, versnipperde samenwerking en kwetsbaarheden in de economische structuur en brede welvaart. Met de Groeiagenda Zuid-Holland, gelanceerd in 2021, heeft de regio grote successen geboekt. De urgentie om stappen te blijven zetten is onverminderd groot. Geopolitieke onzekerheden, een verslechterend nationaal investeringsklimaat en nationale bezuinigingen maken extra inzet noodzakelijk om realisatie van Groeiagenda ambities voor 2030 in zicht te houden.

In de vergadering van de Economic Board Zuid-Holland (EBZ) van december 2024 werd geconcludeerd dat behoefte is aan een concrete actie- en implementatieagenda: het Versnellingsprogramma Zuid-Holland. Dit programma moet zorgen voor hernieuwd commitment van de partners in het zelf oplossen van knelpunten, in de gezamenlijke belangenbehartiging richting het Rijk en de EU om belangrijke randvoorwaarden voor investeringen op orde te brengen en in het samen inspelen op (nieuwe) kansen.

De EBZ en de provincie Zuid-Holland hebben het voortouw genomen om dit Versnellingsprogramma samen met de partners van de Groeiagenda vorm te geven.

Managementsamenvatting Versnellingsprogramma

De Groeiagenda Zuid-Holland is onze regionale economische agenda om toe te werken naar een innovatieve en duurzame toekomst. Sinds de lancering in 2021 hebben we al indrukwekkende stappen gezet, maar de uitdagingen zijn concreter dan ooit. Onze samenwerking heeft geleid tot baanbrekende projecten zoals Quantum Delta NL, Biotech Booster en Groenvermogen NL. Ook hebben diverse startups en scale-ups forse groei laten zien, zoals Leyden Labs, Orange Quantum Systems en Nearfield Instruments. Met deze projecten en bedrijven worden forse bijdragen geleverd aan nationale en Europese doelen op het gebied van klimaat, woningbouw, bereikbaarheid, human capital en economische vernieuwing.

De opgaven waarvoor Zuid-Holland staat, zijn sinds 2021 alleen maar urgenter, internationaler en complexer geworden. Enerzijds biedt Zuid-Holland als meest kennisintensieve regio van Nederland grote kansen om als kraamkamer te dienen voor pioniers. Anderzijds geven bedrijven, overheden en kennisinstellingen aan dat ze worden geconfronteerd met hardnekkige knelpunten zoals stikstofbeperkingen, personeelstekorten, netcongestie, trage vergunningverlening en schaarste aan ruimte. Onzeker beleid en bezuinigingen op innovatie en onderwijs vanuit het Rijk zorgen voor afwachtend gedrag en vertraging in cruciale investeringen. Het gevolg is dat projecten die nodig zijn voor de realisatie van de ambities van de Groeiagenda steeds moeilijker van de grond komen.

Zonder extra actie dreigt de realisatie van ambities achter de horizon te verdwijnen terwijl de ambities nog steeds door alle betrokkenen worden gesteund. Gelukkig dienen ook nieuwe kansen zich aan, vanuit bijvoorbeeld de Nationale Technologie Strategie, het 3% R&D actieplan en Defensie. Ook het *Competitiveness Compass*, de economische koers van de EU van 2028 tot 2034, biedt mogelijkheden. Die willen we door een gezamenlijke inzet verzilveren. De grootste kans zit echter in de kracht van de samenwerkende partijen. Daarmee kunnen we clusters die bijdragen aan strategische autonomie en innovatieve waardeketens versterken en het aantal innovatieve startups dat doorgroeit tot scale-ups en zelfs nieuwe tech-kampioenen vergroten.

Een terugkomende rode draad in de verschillende gesprekken die we hebben gevoerd en de documenten die we hebben geanalyseerd was het op orde brengen van de randvoorwaarden en dat er een focus moet komen op realisatie. Zo kunnen we concrete resultaten boeken. Vanuit deze twee hoofdpunten hebben we dus actie te ondernemen en zien we de volgende drie actielijnen:

Actielijn 1: Gezamenlijk nationaal en Europees beleid de juiste kant op sturen

Op korte termijn is het belangrijk dat we werken aan het op orde brengen van de randvoorwaarden voor (versnelde) realisatie. Waar mogelijk lossen we de knelpunten op eigen kracht op. We zijn echter in sterke mate afhankelijk van doorbraken op nationaal niveau. De aankomende verkiezingen en vorming van een nieuw kabinet benutten we om die tot stand te brengen. Ook de koers van de nieuwe Europese Commissie biedt kansen, waarbij we de sterke positie van regionale organisaties en bestuurders nog beter kunnen benutten.

Actielijn 2: Ontwikkelen en realiseren van investeringsvoorstellen met impact

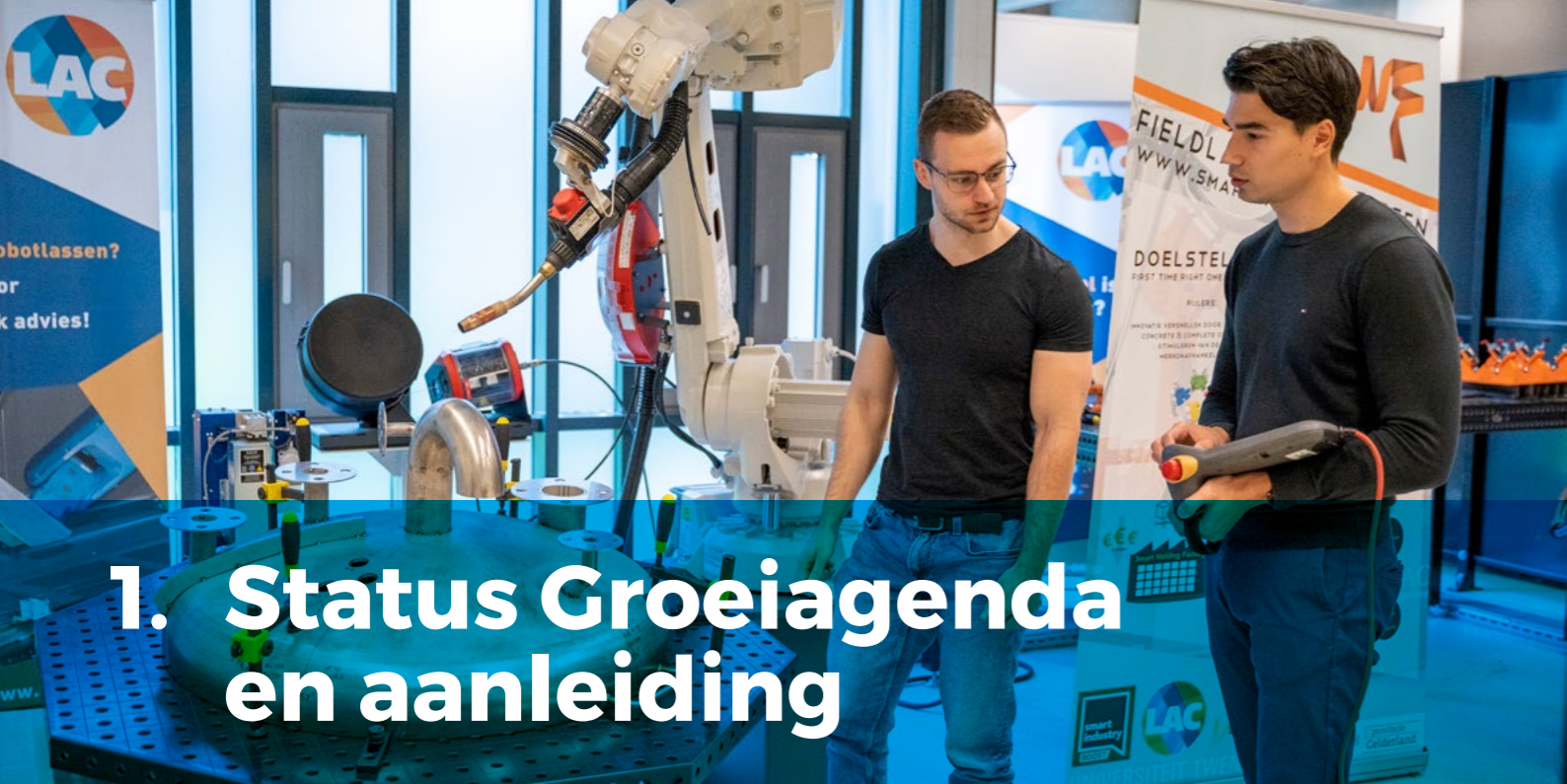
Zuid-Holland is sterk in het ontwikkelen van strategische triple helix allianties en projecten met landelijke en zelfs Europese uitstraling en impact. Tal van nieuwe programma's bieden kansen op financiering. We moeten nu al werken aan een set van initiatieven die de meeste impact hebben op de ambities van de Groeiagenda, die klaar staan als "de loketten openen".

Actielijn 3: Organisatie van de samenwerking optimaliseren

Het Versnellingsprogramma wordt ondersteund door meer dan 90 partners. Het Algemeen Bestuur van de EBZ is bestuurlijk eigenaar, terwijl het team EBZ en het team Groeiagenda van de provincie de coördinatie van de uitvoering op zich nemen. Er zijn verschillende werkgroepen, zoals Public Affairs, Communicatie, Proposities, Monitoring en Bijeenkomsten, om de samenwerking te versterken en versnippering van inzet te voorkomen. Het doel is om gezamenlijke profilering en prioritering te verbeteren door overzicht en inzicht te bieden, initiatieven te verbinden en aan te jagen.

We vragen bedrijven, kennisinstellingen en overheden om het Versnellingsprogramma te onderschrijven. We willen afspraken maken met de huidige en nieuwe partners om zich te committeren door een actieve bijdrage, zodat we gezamenlijk direct aan de slag kunnen met het verder versterken, verduurzamen en vernieuwen van de Zuid-Hollandse economie.

1. Status Groeiagenda en aanleiding

De Groeiagenda Zuid-Holland, die in 2021 is gelanceerd, werd vanaf het begin breed gedragen: ruim 80 partijen – bedrijven, overheden en kennisinstellingen – schaarden zich achter de gezamenlijke ambitie en committeerden zich aan langdurige samenwerking. Aanleiding was de constatering dat Zuid-Holland, ondanks haar grote economische potentieel, ten opzichte van vergelijkbare (Europese) grootstedelijke regio's achterbleef in onder andere arbeidsproductiviteit, investeringen in innovatie en brede welvaart.

De analyse van de problematiek en de voorgestelde aanpak is onder meer onderschreven door de OESO. Die aanpak richt zich op het versterken van de regionale economie door in te zetten op duurzame groei, technologische vernieuwing en het vergroten van de brede welvaart. Dit vraagt om het op orde zijn van relevante randvoorwaarden en het doen van investeringen. Bedrijven staan daarbij voor het leeuwendeel van die investeringen. Zij nemen 64 procent van klimaat gerelateerde investeringen voor hun rekening. Van de gewenste 3% van het BNP aan onderzoek en ontwikkeling (R&D)-Juitgaven moet het bedrijfsleven voor 2%-punt zorgen, overheid en kennisinstellingen voor 1%-punt. Daarbij geldt dat realisatie van de ambities om een consistente meerjarige inzet vraagt.

Dit hoofdstuk schetst de resultaten sinds de start van de Groeiagenda en laat zien waar we staan in de realisatie van de ambities. Ondanks tastbare successen nemen de zorgen toe over het tempo waarin ambities worden waargemaakt. In combinatie met veranderde omstandigheden is dit de aanleiding om te komen

tot een Versnellingsprogramma – want onze ambities blijven onverminderd overeind.

1.1. Impressie van succesvolle triple helix allianties en projecten

Sinds de start van de Groeiagenda heeft de regio zichtbaar geïnvesteerd in het versterken van de samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen, de zogenoemde triple helix. Dit heeft geleid heeft tot diverse strategische allianties en projecten met landelijke en zelfs Europese uitstraling. Deze paragraaf geeft hier een impressie van. Een overzicht van gerealiseerde initiatieven via bijvoorbeeld het Nationaal Groeifonds (NGF) is opgenomen in het [dashboard van de Groeiagenda](#). De [EU-subsidiemonitor](#) geeft een beeld van hoeveel Europese subsidies in Zuid-Hollandse zijn geland.

We hebben succesvol geïnvesteerd in toonaangevende innovatie-ecosystemen. Belangrijke focus ligt bij innovatie in het mkb, investeringen in innovatieve netwerken en investeringen in innovatie-infrastructuur. Met name de fieldlabs zijn een cruciaal onderdeel

van onze innovatie-infrastructuur die het innovatieve mkb de middelen en voorwaarden biedt om te blijven innoveren.

Een voorbeeld is de totstandkoming van het programma [Quantum Delta NL](#). Delft, als een van de kernlocaties, speelt hierin een cruciale rol. Het programma brengt universiteiten, bedrijven en publieke instellingen samen om een leidende rol te spelen in de ontwikkeling van quantumtechnologie. Dit draagt bij aan technologische innovatie én aan de ontwikkeling van een nieuw ecosysteem van startups, talent en internationale samenwerking. Dit hebben we mede kunnen realiseren door de ruim €615 miljoen aan financiering dat via het NGF binnen is gekomen.

Zo is er ook het landelijke programma [NXTGEN Hightech](#), waarin Zuid-Holland met zijn sterke hightech cluster een prominente positie inneemt. Binnen dit programma werken bedrijven, kennisinstellingen en publieke partijen samen aan de ontwikkeling van innovatieve hightechsystemen en -componenten die onmisbaar zijn voor maatschappelijke transitie, zoals energietransitie, gezondheid en duurzame mobiliteit. Door deze samenwerking ontstaan nieuwe kansen voor innovatieve mkb'ers, wordt talentontwikkeling gestimuleerd en versterken we onze internationale concurrentiepositie. Met de €450 miljoen aan NGF-financiering die hiervoor beschikbaar is gesteld, kunnen we dit ecosysteem versneld laten groeien en impact realiseren.

Binnen de maakindustrie heeft [SMITZH](#) (Smart Manufacturing: Industriële Toepassing in Zuid-Holland) geleid tot een loket voor digitalisering en zijn een achttal stabiele en veelgebruikte fieldlabs en skills-labs versterkt om (digitale) innovatie in de maakindustrie te versnellen onder de naam [DigitalZH](#). Een voorbeeld van het succes van SMITZH is [RAMLAB](#), het eerste 3D-metaalprintlab ter wereld, gericht op de maritieme sector, dat fungeert als open innovatieplatform waar bedrijven experimenteren met productietechnologieën en toepassingen. Op SMITZH is een vervolg op gekomen, specifiek gericht op het ondersteunen van het mkb bij digitalisering en robotisering, met Europese en nationale financiering onder de naam [DigitalZH](#). DigitalZH is al enkele jaren succesvol in het steunen van mkb-bedrijven in de digitale transformatie in de maakindustrie, haven en tuinbouw. Ook zijn diverse cyberweerbaarheidscentra gelanceerd, waaronder in de [maakindustrie](#),

[tuinbouw](#) en [haven](#). De [AI-hub Zuid-Holland](#) richt zich op kennisontwikkeling, innovatie en AI-toepassingen. In fieldlabs als [RoboHouse](#), [Do IoT](#), [Duurzaamheidsfabriek](#) en [The Green Village](#) worden innovatieve technologieën toegepast en getest in de praktijk.

Een ander voorbeeld is het programma [Biotech Booster](#), eveneens gehonoreerd binnen het NGF. Dit initiatief richt zich op het versnellen van valorisatie binnen de biotechnologie – met een belangrijke rol voor het Leiden Bio Science Park, een ecosysteem waarin universiteiten, medische centra, startups en grote farmaceutische bedrijven nauw samenwerken. Hier ontstaan spin-offs en onderzoekstrajecten die concrete toepassingen opleveren op het gebied van gezondheid, voedselzekerheid en duurzaamheid. De Biotech Campus Delft biedt sterke expertise in industriële biotechnologie. Bij [Planet-B.io](#) zijn momenteel 28 start-ups gevestigd die werken aan innovaties op het gebied van duurzame eiwitbronnen, circulaire chemie en biobased grondstoffen. Innovaties die daarna op pilot schaal getest worden op de locaties van [Plant One](#). Hierna is de weg vrij voor (grootschalige) productie.

Ook zijn regionale partners betrokken bij NGF-projecten als [Circulaire plastics NL](#) en [Biobased circulair](#), gericht op het realiseren van een nieuwe bedrijfstak voor gerecycleerde en bio-gebaseerde kunststof materialen en producten. Tot slot zijn ook diverse bedrijven en onderwijs- en kennisinstellingen actief binnen het consortium [Luchtvaart in Transitie](#).

Ook op het gebied van de energietransitie worden mooie stappen gemaakt. Zo is [HyDelta](#) opgericht, dat zich focust op de toepassing en opschaling van waterstofinfrastructuur. Net als het NGF-project [Groenvermogen](#) sluit dit aan op de bredere waterstofstrategie met Rotterdam als knooppunt in de import, productie en distributie van duurzame energie. [Porthos](#), maakt grootschalige CO₂-opslag onder de Noordzee mogelijk. De [Delta Rhine Corridor](#) ontwikkelt een duurzame infrastructuur voor het transport van waterstof, CO₂ en circulaire grondstoffen. Verder wordt met [Holland Hydrogen 1](#) in de Rotterdamse haven de grootste groene waterstoffabriek van Europa gebouwd, en bieden de [Cluster Energie Strategieën](#) een gezamenlijke routekaart om de verduurzaming van de industrie te versnellen.

Verbindingen tussen plekken waar mensen wonen en werken en economische hotspots zijn belangrijk voor de economie. Dat via het [MoVe-programma](#) (Metropolitaan OV en Verstedelijking) en het MIRT-akkoord van 4,8 miljard euro mobiliteitsprojecten zijn opgezet die als fundament dienen voor het versnellen van woningbouw en gebiedsontwikkeling in de Zuidelijke Randstad, geldt als groot succes.

Daarnaast zijn er regionale programma's ontstaan op het gebied van human capital. Werkgevers, onderwijsinstellingen en overheden werken aan ontwikkeling van toekomstbestendige vaardigheden. Voorbeelden zijn de Human Capital Agenda Zuid-Holland en initiatieven zoals [WE IT](#) (het opleiden van 3.000 extra IT'ers) en het leven lang leren talent programma vanuit [Katapult](#) (NGF) ten behoeve van het IT Verband Zuid Holland (ITVZH) voor IT en Cyber Security.

In deze Versnellingsagenda zetten we nog meer in om technische en sociale innovaties hand in hand te laten gaan. De transities die voor ons liggen zijn niet alleen technologisch of economisch – ze zijn ook sociaal. De Zuid-Hollandse kennisinstellingen op alle verschillende niveaus spelen een sleutelrol door kennis te ontwikkelen die oplossingen biedt, door mensen op te leiden die die oplossingen kunnen realiseren én door de opschaling van bestaande initiatieven.

Deze voorbeelden laten zien dat Zuid-Holland in staat is om samenwerking tot stand te brengen gericht op uitvoering met een blijvende impact die verder reikt dan de grenzen van deze provincie. De Groeiagenda heeft daarbij als katalysator gefungeerd, door regionale krachten te bundelen rond gedeelde ambities. Dit biedt een stevig fundament om verder op te bouwen.

1.2 Veranderende geopolitieke context

Sinds de lancering van de Groeiagenda in 2021 is de wereld om ons heen fundamenteel veranderd. Een van de meest ingrijpende ontwikkelingen is de Russische invasie van Oekraïne in 2022. Deze oorlog heeft grote economische en geopolitieke gevolgen zoals stijgende energieprijzen en verstoorde toeleveringsketens. Dit heeft onze kwetsbaarheid en noodzaak om strategische autonomie van Nederland en Europa te versterken pijnlijk duidelijk gemaakt. [Tussentijdse analyse van de Groeiagenda](#) liet ook al zien dat die ontwikkelingen de brede welvaart van een

aantal kwetsbare groepen in het bijzonder raakt. Deze krijgen inmiddels, onder andere via Regiodeals, extra aandacht.

Daarnaast leidt de koers van de Verenigde Staten onder de tweede administratie van president Trump tot toenemende onzekerheid over de internationale orde. Een meer unilaterale houding en het terugtrekken uit multilaterale samenwerkingen en handelsverdragen kunnen negatieve gevolgen hebben voor de meer open, exportgerichte economieën zoals die van Zuid-Holland. In dit geopolitieke klimaat is het essentieel dat de regio minder afhankelijk wordt van externe invloeden en actiever haar eigen strategische belangen beschermt en ontwikkelt.

De Europese Unie zet zich nu tegelijkertijd nadrukkelijker in op meer strategische autonomie. Deze richt zich op meer controle over cruciale technologieën, productiecapaciteit met bijbehorende grondstoffen en vitale (digitale) infrastructuur. Voor Zuid-Holland biedt dit kansen: de regio beschikt over sterke innovatieclusters, onder meer op het gebied van AI, quantumtechnologie, (cyber)security, biotech en halfgeleiders. Ook herbergt Zuid-Holland sectoren die cruciaal zijn in het licht van strategische onafhankelijkheid, zoals de chemie, groene waterstof en de zaadveredelingstechnologie.

Een ander urgent vraagstuk is de toegang tot kritieke grondstoffen. De energietransitie, digitalisering en defensiebehoeften vergroten de vraag naar schaarse materialen die grotendeels buiten Europa worden gewonnen. [Zuid-Holland gebruikt 30% van de grondstoffen in heel Nederland](#). Dat vraagt om een gerichte strategie die inzet op hergebruik, circulaire ketens, nieuwe handelsrelaties en slimme logistiek, waar Zuid-Holland met haar havens en sterke maakindustrie het verschil kan maken voor Nederland en voor Europa.

De verwevenheid van een internationaal georiënteerde economie zoals Zuid-Holland maakt duidelijk dat Europese samenwerking en strategische positionering steeds bepalender worden voor onze regionale ontwikkelruimte. De verschuivende geopolitieke machtsbalans geeft aanleiding voor een grotere focus op Europa. Europese wet- en regelgeving, financieringsinstrumenten en gezamenlijke investeringsagenda's spelen een steeds grotere rol in regionale ontwikkelruimte. Dit vergt meebewegen met Europese prioriteiten en actief

meedenken en meebeslissen aan de voorkant van Europese agenda's die op basis van die prioriteiten worden geformuleerd.

1.3 Tandje erbij voor realisatie van de Groeiagenda

De transities waar Zuid-Holland voor staat vragen een aanpak van de lange adem. [De Groeiagenda is erop gericht het tempo te versnellen](#). De partners van de Groeiagenda geven aan forse bijdragen te kunnen leveren aan nationale doelen op het gebied van klimaat, woningbouw, bereikbaarheid, human capital en economische vernieuwing. De voortgang is zichtbaar, al zijn de omstandigheden complexer geworden door geopolitieke spanningen, veranderend rijksbeleid en schaarste aan cruciale productiefactoren zoals ruimte, arbeid en energie. [We moeten nog steeds alle zeilen bijzetten!](#)

Is economische diversiteit een zegen?

De economische diversiteit van Zuid-Holland is enerzijds een zegen, omdat we daardoor als regio schommelingen in één sector beter kunnen opvangen. Anderzijds staan belangrijke pijlers van onze economie (haven, logistiek en tuinbouw) voor een forse transitieopgave. Zuid-Holland beschikt over een breed en sterk innovatief ecosysteem en [is sterk en actief in vrijwel alle sleuteltechnologieën](#) uit de [Nationale Technologie Strategie](#) (NTS). De technologische industrie laat bovengemiddelde groei zien en grijpt kansen aan om deze technologieën te commercialiseren in nieuwe producten en diensten. We zien deze technologieën dan ook terug in de verschillende sectoren in de regio, van maritiem, energie, chemie en tuinbouw tot life sciences & health, aerospace en cyber.

Verhogen R&D intensiteit bedrijfsleven

Wij willen de investeringen in R&D verhogen, met name vanuit het bedrijfsleven. Een kijkje naar de cijfers van het CBS tussen 2013 en 2019 laat zien dat de R&D-uitgaven in Zuid-Holland met 17% zijn gestegen, terwijl dit landelijk met 25% toenam. Hierdoor is het aandeel van Zuid-Hollandse R&D-uitgaven gedaald van 22% naar 20%. Deze trend willen en moeten we keren. [De ambitie is de R&D uitgaven te laten groeien tot 3% van het BNP](#). Dat kan door R&D-intensieve bedrijven die het ecosysteem versterken naar Zuid-Holland te halen; het bestaande bedrijfsleven te verleiden meer R&D-investeringen te doen; en meer startups te laten doorgroeien in scale-ups en tech-kampioenen. Hier staan echter ook investeringen en

stabiel beleid vanuit het Rijk tegenover.

Groei van de arbeidsproductiviteit blijft achter bij verwachtingen

Kennisinstellingen, bedrijven en overheden trekken samen op in ontwikkeling, toepassing en opschaling van innovaties, cross-overs tussen sectoren en verbindingen tussen kennis en markt. De groei van de arbeidsproductiviteit blijft echter achter bij de verwachtingen. Waar technologische vooruitgang en digitalisering in theorie een productiviteitsimpuls moeten geven, blijkt de praktijk weerbarstiger. Met name het mkb ervaart moeite om innovaties door te voeren, mede door gebrek aan menskracht, financiering en ondersteuning. Onze innovatie-ecosystemen kunnen daarbij een belangrijke rol spelen om doorbraken te realiseren.

Om de productiviteit en de wendbaarheid van de beroepsbevolking te vergroten zet de regio in op een leven lang ontwikkelen, praktijkgericht leren, om- en bijscholing en het aantrekken en behouden van ([internationaal](#)) talent. De koppeling met brede welvaart wordt sterker: het gaat niet alleen om werk, maar ook om perspectief, inclusie en duurzame inzetbaarheid. Met de Human Capital Agenda Zuid-Holland is al veel bereikt: duizenden mensen zijn bijgeschoold of begeleid naar werk, tientallen projecten zijn gestart met onderwijsinstellingen, overheden en bedrijven. Toch blijft de krapte op de arbeidsmarkt groot, vooral in technische en praktische beroepen. Sectoren als energie, zorg, bouw, IT en technologische industrie kampen al jaren met grote tekorten. Dit beperkt de innovatiekracht en belemmert uitvoering van grote maatschappelijke opgaven, zoals de energietransitie en digitalisering.

Om de productiviteit te vergroten liggen er, naast inspanningen op het terrein van human capital, ook kansen voor digitalisering, AI en automatisering. Daarom zijn dit speerpunten binnen de agenda's van de EBZ-taskforces Digitale Economie en Technologische Industrie. Dat betekent dat we niet enkel inzetten op productinnovatie, maar juist ook op *proces*innovatie. Dat is noodzakelijk om de maakindustrie op lange termijn internationaal competitief te houden.

Tempo verduurzaming van de economie staat onder druk

Zuid-Holland staat voor een grootschalige energie- en grondstoffentransitie. We verduurzamen de sterke energie-intensieve industriële clusters en

elektriciteitsopwekkende sector. Ook de gebouwde omgeving en de mobiliteit moeten verduurzamen. We zetten in op het vergroten van het aandeel van duurzame energie- en restwarmtebronnen en pakken een leidende rol in groene waterstofontwikkeling. In lijn met het klimaatakkoord is de ambitie om minstens 25 Mton CO₂ te reduceren tot 2030, waarvan circa 10 Mton in de (energie-intensieve) industrie. Dit levert een significante bijdrage (20-25%) aan de nationale CO₂ reductiedoelstelling. Zuid-Holland is de meest grondstof intensieve provincie van Nederland. We zetten in op het verminderen van gebruik van (kritieke) grondstoffen en bredere inzet van biobased grondstoffen en materialen. Dit draagt bij aan het vergroten van leveringszekerheid, versterken van strategische autonomie en de CO₂-reductie. Dat vraagt extra investeren in nieuwe (circulaire) businesscases en ketensamenwerking.

Het tempo en de wijze van verduurzaming is echter onder druk komen te staan. Investerings in duurzame nieuwe producten en productieprocessen blijven achter door hoge energieprijzen, ongelijk speelveld en onvoldoende (Europese) vraag. Versnelling is nodig bij de realisatie van energie-infrastructuur, verlening van vergunningen, het creëren van een duurzame vraag en investeringen in hernieuwbare energie en energiebesparing. Grote projecten, zoals op het gebied van waterstof en CO₂ opslag, kunnen fors bijdragen aan de reductie en aan de ontwikkeling van een nieuwe economie, maar vragen om voorspelbaar langetermijnbeleid.

Een sterke economie vraagt om voldoende woningen en goede bereikbaarheid

Mobiliteit en verstedelijking dragen bij het vergroten van de agglomeratiekracht. Met de Oude Lijn als ruggengraat worden woningen, economische locaties en kennisknooppunten verbonden. De NOVEX-programma's voor de Zuidelijke Randstad en de Rotterdamse haven zorgen voor een integrale aanpak van verstedelijking, bereikbaarheid en duurzaamheid. De woningbouwopgave is fors: ruim 247.000 woningen tot en met 2030, waarvan twee derde betaalbaar. De bouwproductie is op gang gekomen, 55.883 woningen zijn gerealiseerd van 2022 tot en met 2024. Blijvende focus op realisatie en woningbouwvoorwaarden is absoluut noodzakelijk, plannen zijn er immers voldoende. Het is op dit moment wel de vraag of de geambieerde aantallen woningen gehaald gaan worden. Onderhoud

van wegen, bruggen en tunnels en vertraging van belangrijke rijkswegenprojecten zetten de bereikbaarheid van de regio onder druk.

1.4 Noodzaak en aanpak Versnellingsprogramma

Alle bovenstaande ontwikkelingen maken duidelijk dat de context waarin de Groeiagenda in 2021 geleden is opgesteld fundamenteel is veranderd. De opgaven waarvoor Zuid-Holland staat, zijn niet eenvoudiger, maar urgenter, internationaler en complexer geworden. Zonder extra actie dreigt de realisatie van ambities achter de horizon te verdwijnen. Een Versnellingsprogramma helpt daarbij: als instrument om ambities op tempo te realiseren, inzet te coördineren en Zuid-Holland te positioneren in een wereld waarin geopolitiek en economie steeds sterker verweven raken.

Het Versnellingsprogramma brengt de huidige situatie, knelpunten en kansen in beeld. Dit komt tot stand door gebruik te maken van drie bronnen: 1) bestaande sociaaleconomische analyses op regionaal, nationaal en EU-niveau, 2) diverse thematische en gebiedsgerichte economische agenda's en als belangrijkste bron 3) gesprekken met bedrijven, kennisinstellingen en overheden. De synthese hiervan resulteert in een programma wat geënt is op het versterken van de regionale samenwerking en de gezamenlijke lobby en communicatie om onze doelen van 2030 dichterbij te halen.

2. Partners Groeiagenda geconfronteerd met hardnekkige knelpunten

Terwijl de opgaven nog even groot zijn, loopt de uitvoeringskracht steeds vaker vast. Bedrijven, overheden en kennisinstellingen geven aan te worden geconfronteerd met hardnekkige knelpunten zoals stikstofbeperkingen, beschik- en betaalbaarheid van energie en schaarste aan ruimte en personeelstekorten.

Onzeker beleid vanuit het Rijk en bezuinigingen op innovatie en onderwijs zorgen voor afwachtend gedrag en vertraging in cruciale investeringen. Het gevolg is dat projecten die nodig zijn voor de realisatie van de ambities van de Groeiagenda steeds moeilijker van de grond komen. Dit vormt een bedreiging voor de regionale concurrentiekracht én de brede welvaart. Dit hoofdstuk geeft een beeld van wat uit de gevoerde gesprekken is gekomen. Wat zijn de belangrijkste knelpunten en mogelijke oplossingsrichtingen die verschillende partijen zien?

2.1 Stikstofproblematiek zet vooruitgang Nederland op pauze

De stikstofproblematiek is een van de meest urgente milieukwesties in Nederland. De stikstofuitstoot, voornamelijk afkomstig van de landbouw, verkeer en industrie, leidt tot een overbelasting van natuurgebieden. Dit resulteert in een afname van de biodiversiteit en de kwaliteit van deze gebieden. De Rijksoverheid heeft door het voor zich uit schuiven van lastige beslissingen daarom, op laste van de rechter, strenge maatregelen moeten nemen, waaronder het stopzetten van de vergunningverlening voor projecten die de stikstofuitstoot (tijdelijk) verder verhogen. Het

is duidelijk dat een integrale aanpak nodig is om de stikstofproblematiek aan te pakken. Dit vereist samenwerking tussen verschillende overheidsniveaus, bedrijven en maatschappelijke organisaties om zowel de uitstoot te verminderen als de natuur te herstellen.

Voor de industrie betekent dit dat veel investeringen en projecten vertraging oplopen of zelfs stilvallen. Bedrijven worden geconfronteerd met onzekerheden en extra kosten, wat hun concurrentiepositie verzwakt. Zonder goed functionerende vergunningverlening en regelgeving komen investeringen, uitbreidingen en verduurzamingstrajecten in de knel; projecten die juist bij kunnen dragen aan verminderde stikstofuitstoot op de lange(re) termijn. Investeringen in de Rotterdamse haven, ter waarde van miljarden euro's, lopen gevaar, en ook innovaties en energietransitie in de tuinbouw dreigen stil te vallen. In de bouwsector leidt de stikstofproblematiek tot vertragingen in woningbouwprojecten en infrastructuurwerken. Dit heeft niet alleen economische gevolgen, maar bemoeilijkt ook de aanpak van de woningnood en de verbetering van de infrastructuur.

Wat kunnen we zelf doen?

De provincie Zuid-Holland heeft besloten om zelf maatregelen te nemen voor stikstofreductie en natuurherstel met de Samenhangende Aanpak Natuurherstel en Economie (SANE). De maatregelen omvatten bedrijfsgerichte doelstellingen via ammoniakplafonds, overgangszones bij Natura2000-gebieden, strategisch grondbeleid en het werven van natuurlijke stoppers. Partijen in de samenwerking met de coalitie Duurzame Toekomst – bestaande uit Bouwend Nederland, Havenbedrijf Rotterdam, Deltalinqs, VNO-NCW West, Natuurmonumenten en de Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland, hebben aangegeven dat de provincie met SANE moed heeft getoond om te kiezen voor duidelijkheid en daadkracht.

De aanpak van de stikstofproblematiek in Zuid-Holland toont aan dat regionale initiatieven mogelijk zijn, ondanks dat het probleem grotendeels nationaal is. De provincie kan ongeveer 10% van de stikstofreductie in Zuid-Holland zelf realiseren. De regionale aanpak biedt een geïntegreerd perspectief voor natuurherstel en economische ontwikkeling, en benadrukt zowel de provinciale mogelijkheden als de benodigde nationale inzet. Dit pakket is in 2025 uitgewerkt en door Provinciale Staten vastgesteld.

Waar hebben we anderen voor nodig?

Zuid-Holland vraagt het Rijk om een krachtige en samenhangende inzet om de stikstofproblematiek aan te pakken, met specifieke aandacht voor de impact op industrie, economie en woningbouw. Gelet op het feit dat de landelijke overheid nodig is de overige 90% van de stikstofreductie te realiseren doet Zuid-Holland een nadrukkelijk beroep op het Rijk om met een krachtig pakket van juridisch houdbare, generieke maatregelen te komen die stikstofreductie versnellen en vergunningverlening weer mogelijk maken.

2.2 Tekort aan talent beperkt innovatiekracht en realisatie opgaven

Het tekort aan talent, inclusief mbo opgeleide vaklieden vormt een van de meest urgente uitdagingen voor Zuid-Holland. Bijna alle bedrijven in sectoren als energie, zorg, bouw, IT en technologische industrie lopen tegen personeelstekorten aan, wat leidt tot vertragingen in projecten en een verhoogde werkdruk voor het bestaande personeel. Arbeidsmarkttekorten blijven de komende jaren oplopen en we worden ook steeds meer afhankelijk

van internationaal talent om aan de behoefte van de bedrijven te voldoen. Het is daarom van belang dat we bedrijven ook zekerheid geven dat zij internationaal talent kunnen aannemen en daarvoor ook beleid maken dat structurele zekerheid geeft. Daarnaast moeten de randvoorwaarden zoals wonen, onderwijs en zorg op orde komen, zodat wij ook het internationale talent in Nederland kunnen huisvesten.

Wat kunnen we zelf doen?

Onder andere via de Human Capital Agenda bevorderen we een cultuur van leven lang ontwikkelen door het aanbieden van bijscholings- en omscholingsprogramma's die aansluiten bij de behoeften op de arbeidsmarkt. We werken samen met onderwijsinstellingen en bedrijven om relevante en flexibele opleidingsmogelijkheden te creëren. We stimuleren praktijkgericht leren om de kloof tussen onderwijs en arbeidsmarkt te overbruggen. Dit doen we door middel van stages, leerwerktrajecten en samenwerking met bedrijven om studenten praktische ervaring te bieden. Gezien de krapte op de arbeidsmarkt is het belangrijk om internationaal talent aan te trekken en te behouden. We creëren een aantrekkelijk vestigingsklimaat, inclusief goede huisvesting, onderwijs en zorg voor internationale werknemers en hun gezinnen. We versterken de samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en onderwijsinstellingen door het opzetten van gezamenlijke initiatieven die gericht zijn op het ontwikkelen van toekomstbestendige vaardigheden.

Naast de Human Capital Agenda zijn er enkele specifieke programma's die al in Zuid-Holland worden uitgevoerd en verder kunnen worden opgeschaald. Zoals Beethoven Zuid-Holland. Dit programma, onderdeel van het Nationaal Versterkingsplan Microchiptalent, richt zich op het opleiden van technici en engineers in de halfgeleiderindustrie. Het programma heeft al geleid tot een aanzienlijke groei van het aantal studenten in relevante opleidingen. Het Internationaal Talent Programma omvat activiteiten en evenementen voor zowel werkgevers als werknemers en biedt ondersteuning bij het aantrekken en behouden van internationaal talent. Een specifiek knelpunt vormt het tekort aan digitale vaardigheden. Zowel mkb, zorginstellingen als industrie ervaren een tekort aan software engineers, data scientists, cybersecurityspecialisten en AI-experts. Zonder versnelling in het opleiden én behouden van digitaal talent wordt de uitvoering van vrijwel alle maatschappelijke transitieën vertraagd.

Programma's als WE IT vormen een basis, maar vragen om opschaling en structurele financiering. Verder biedt robotisering een kans om de productiviteit bij het bedrijfsleven te vergroten. Initiatieven zoals het eerdergenoemde Robohouse of SAM XL bieden mogelijkheden voor het bedrijfsleven om de robotisering van productieprocessen te verkennen.

Dit alles vraagt ook samenwerking tussen onderwijsinstellingen, van mbo, hbo tot wo, die samenwerken met het bedrijfsleven en de overheid om talent op te leiden. Voorbeelden zijn het Keten Overleg Delfts mbo-hbo-wo, [Via Delta](#), [Leiden-Delft-Erasmus \(LDE\)](#), [Convergence](#), en de [Zuid-Hollandse Impact Alliantie](#).

Waar hebben we anderen voor nodig?

Om de Nederlandse arbeidsmarkt toekomstbestendig te maken, moet het Rijk een ambitieuzer en meer geïntegreerd beleid voeren. Allereerst is het noodzakelijk om structureel te investeren in een nationale infrastructuur voor Leven Lang Ontwikkelen (LLO). Dit betekent niet alleen het beschikbaar stellen van financiële middelen voor bij- en omscholing, maar ook het ontwikkelen van een digitaal platform waar burgers laagdrempelig toegang hebben tot erkende opleidingen, loopbaanadvies en leerrekeningen. Daarbij moet het Rijk zorgen voor meer regie op de kwaliteit en arbeidsmarktrelevantie van het scholingsaanbod, in nauwe samenwerking met sectoren en regio's.

Het is essentieel dat het Rijk regionale ecosystemen voor talentontwikkeling versterkt, bijvoorbeeld door het stimuleren van publiek-private samenwerkingsverbanden tussen onderwijsinstellingen, bedrijven en overheden. Deze zogeheten 'talenthubs' kunnen gericht inspelen op regionale economische transities, zoals de energietransitie of digitalisering, en zo zorgen voor een betere aansluiting tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.

Op nationaal niveau moet het Rijk ook actiever beleid voeren om internationaal talent aan te trekken en te behouden. Dit vraagt om het versoepelen en versnellen van procedures voor kennismigranten, het verbeteren van de erkenning van buitenlandse diploma's en het bieden van ondersteuning bij integratie en taalverwerving. Startups en het mkb moeten beter bekend gemaakt worden met bestaande ondersteuningsmiddelen. Ook moet het

Rijk investeren in inclusieve arbeidsmarktkansen voor onderbenutte groepen (mensen met een arbeidsbeperking, statushouders en ouderen). Dit kan met loonkostensubsidies, job coaching, en het normeren van inclusief werkgeverschap bij aanbestedingen.

Tot slot is behoefte aan een langetermijnvisie op de arbeidsmarkt, waarin zowel economische, sociale als technologische ontwikkelingen worden meegenomen. Het Rijk moet de adviezen van de Commissie Borstlap opvolgen en lef tonen om dit uit te voeren. Alleen met een samenhangende, proactieve en inclusieve aanpak kan de arbeidsmarkt worden versterkt en het volledige potentieel van talent benut.

2.3 Beschikbaarheid elektriciteit zet rem op groei bedrijven en verduurzaming

De combinatie van netcongestie, hoge nettarieven en trage vergunningverlening voor duurzame energie-infrastructuur belemmert zowel de verduurzaming als de groei van bedrijven. Door de beperkte capaciteit van het elektriciteitsnet kunnen nieuwe aansluitingen voor grootverbruik vaak niet tijdig gerealiseerd worden, wat leidt tot vertragingen in projecten en investeringen. Energie-infrastructuur moet versneld aangelegd worden. Het blijft noodzakelijk in te zetten op uitbreiding van het energienet, waarbij onorthodoxe maatregelen vooraf niet moeten worden uitgesloten. Ook het beter benutten van het energiesysteem verdient hierbij aandacht. Door lokaal opgewekte energie lokaal te gebruiken, wordt minder capaciteit van het net gevraagd.

De vergunningverlening voor innovatieve en duurzame projecten, zoals waterstofproductie, energieopslag en grootschalige infrastructuur, verloopt stroperig. Complexe wet- en regelgeving, beperkte capaciteit bij overheden en netbeheerders en lange doorlooptijden maken het lastig om snel te schakelen naar een toekomstbestendig energiesysteem, omdat investeringsbeslissingen worden uitgesteld of verplaatst naar het buitenland. Hierdoor ontstaat een rem op de energietransitie, terwijl de vraag naar schone energie juist toeneemt. Daarnaast zijn de energieprijzen, in het bijzonder de nettarieven, in Nederland hoog in vergelijking met omliggende landen en hoog in de EU in vergelijking met de rest van de wereld, waardoor betaalbaarheid van energie onder druk staat, zeker voor de energie-intensieve industrie.

Wat kunnen we zelf doen?

Als Zuid-Holland dragen we actief bij aan het oplossen van het elektriciteitsbeschikbaarheidsprobleem door regie te nemen op ruimtelijke, bestuurlijke en economische samenwerking. Desalniettemin realiseren wij ons dat we voor structurele oplossingen altijd het Rijk of Europa nodig hebben.

In Regionale Energie Strategie (RES) regio's werken gemeenten, provincie en waterschappen samen aan het opwekken van duurzame energie op land en het zoeken naar duurzame warmtebronnen. In 2021 hebben alle RES-regio's een doel opgesteld hoeveel duurzame opwek ze willen realiseren. De Zuid-Hollandse RES-regio's liggen, met uitzondering van Goeree-Overflakkee en Hoeksche Waard, nog niet op koers om de doelen voor 2030 te halen. Daar moeten we samen nog een tandje bijzetten.

Een energiesysteem dat de schone energie naar de inwoners en bedrijven brengt, vergt nieuwe infrastructuur, zoals warmteleidingen, elektriciteitsstations en elektriciteitskabels. Bij de planning hiervan werkt de provincie samen met gemeenten, RES-regio's en netbeheerders. Daarbij kunnen we als regio vergunningprocedures versnellen door het vereenvoudigen van processen en het vroegtijdig betrekken van initiatiefnemers en omwonenden. Dit geldt niet alleen voor zon- en windprojecten, maar juist ook voor innovatieve infrastructuur, zoals waterstofproductie, elektrolyzers en energieopslag.

Tot slot kunnen we als regio investeren in strategische energieprojecten via publiek-private samenwerking, bijvoorbeeld op campussen, bedrijventerreinen en in havengebieden. Daarbij wordt ook ingezet op thema's als de cyberveiligheid van decentrale energiemanagementsystemen met kansen voor versnelling van het oplossen van netcongestie en energietransitie door digitalisering. Door als provincie, gemeenten en bedrijven gezamenlijk op te trekken, komen we sneller tot realisatie.

Waar hebben we anderen voor nodig?

Van het Rijk vragen we een krachtige, integrale aanpak om betaal- en beschikbaarheid van elektriciteit te verbeteren als basis voor een toekomstbestendige economie. De huidige situatie – waarin bedrijven geen nieuwe aansluitingen kunnen krijgen, energieprijzen hoog zijn en duurzame projecten vastlopen in vergunningstrajecten – vraagt nationaal leiderschap.

Naar ons idee zijn de volgende stappen hiervoor nodig:

Ten eerste: het versnellen en vereenvoudigen van de vergunningverlening voor duurzame energie-infrastructuur is cruciaal. Dit betreft zon- en windprojecten, maar juist ook elektrolyzers, waterstofleidingen, warmte-infrastructuur en grootschalige energieopslag. Het Rijk moet zorgen voor duidelijke nationale kaders, voldoende uitvoeringscapaciteit bij bevoegde gezagen en versnelde besluitvorming voor projecten van nationaal belang. Daarbij hoort ook het wegnemen van juridische knelpunten die nu tot jarenlange vertraging leiden, zoals de stikstofproblematiek.

Ten tweede: het Rijk moet zorgen voor stabiele en concurrerende energieprijzen: door stimuleren van duurzame opwek, versnellen van de uitrol van wind op zee, maatschappelijk verdelen van nettarieven, ondersteunen van energieopslag, het ontwikkelen van een capaciteitsmechanisme om noodzakelijk vermogen te garanderen gedurende het jaar en ontwikkelen van een robuuste waterstofmarkt. Verminder de afhankelijkheid van fossiele import en versterk de Europese energiepositie. Zonder betaalbare energie verslechtert de concurrentiepositie van bedrijven, met risico's voor werkgelegenheid, innovatie en economische groei. Ook groeit de groep inwoners die de energierekening niet kan betalen. Maak investeringen in elektrificatie aantrekkelijk door de nettarieven gelijk te trekken met onze buurlanden, in aanvulling op maatregelen om netcongestie op te lossen. Maak de Rotterdamse haven prioritair gebied en zet onorthodoxe maatregelen in gang, zoals versnelde procedures voor aanleg van energie-infrastructuur.

Tot slot vragen we van het Rijk een actieve en strategische inzet op het behoud en de verduurzaming van de industrie. Dit vraagt om maatwerkafspraken, vraagcreatie, gerichte investeringsprogramma's en een langetermijnvisie op de rol van energie-intensieve sectoren in een klimaat neutrale economie. Zuid-Holland huisvest een groot deel van de Nederlandse industrie en haveninfrastructuur. Zonder voldoende, betaalbare en duurzame energievoorziening komt de nationale economie in gevaar.

2.4 Schaarse ruimte voor bedrijvigheid vraagt om gerichte keuzes en actieve regie

De fysieke ruimte voor economische ontwikkeling in Zuid-Holland staat onder zware druk en vormt een urgent knelpunt voor de toekomst van onze regionale economie. Terwijl de vraag naar ruimte voor wonen, energie, natuur, mobiliteit en klimaat toeneemt, wordt het steeds moeilijker om voldoende fysieke ruimte te reserveren en te ontwikkelen voor economische bedrijvigheid. Bedrijventerreinen zijn schaars, verouderd of versnipperd, en uitbreidingsmogelijkheden worden vaak beperkt door ruimtelijke claims, stikstofbeperkingen, landschappelijke belangen of gebrek aan bestuurlijke prioriteit. Tegelijkertijd verandert de aard van economische activiteiten: nieuwe sectoren zoals de biotechnologie, circulaire maakindustrie, waterstofclusters, cloudtechnologie en datagedreven/digitale innovatie stellen andere eisen aan ruimte, bereikbaarheid, digitale en energie-infrastructuur dan traditionele bedrijvigheid.

In de [ontwerp Nota ruimte](#), die in september 2025 aan de Tweede kamer is aangeboden krijgt Zuid-Holland een bijzondere positie, met een strategie gericht op transformeren: het toekomstbestendig maken van de economie en blijven voorzien in de vraag naar woningen. De zeehavens waar energie vanaf zee aan land komt, zijn de plekken waar belangrijke industrieën zijn gevestigd. Deze zijn volgens het kabinet van strategisch belang voor onze economie en weerbaarheid. Dit erkent de grote ruimtelijk-economische opgaven in Zuid-Holland. [NOVEX-gebied Rotterdamse haven](#) zet zich in voor de transitie naar een duurzaam, klimaatneutraal en circulair havenindustriële complex. [NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad](#) werkt aan toekomstbestendige verstedelijking met een aparte economische programmalijn. Beide werken een investeringsagenda uit.

Zonder gerichte keuzes en actieve regie dreigt Zuid-Holland economische activiteiten te verliezen aan andere regio's of landen. Dit gaat niet alleen ten koste van onze werkgelegenheid en investeringsklimaat, maar ook van de innovatiekracht die juist in onze regio sterk geconcentreerd is. Er is behoefte aan een fundamentele herwaardering van de economische ruimte als cruciale voorwaarde voor een duurzame en concurrerende regio. Dat vraagt scherpe keuzes, integrale afwegingen en een actieve rol van overheden om ruimte voor de economie te behouden en toekomstgericht te versterken.

Wat kunnen we zelf doen?

Als Zuid-Holland kunnen we zelf actief sturen op behoud en ontwikkeling van ruimte voor economische activiteiten, door slimme ruimtelijke keuzes te maken en regionale samenwerking te versterken. De provincie beschermt via het Omgevingsbeleid de bestaande (plan)ruimte voor bedrijventerreinen en heeft, behoudens de al gemaakte afspraken in regionale visies, een stop gezet op het transformeren van bedrijventerreinen. Maar er moet meer gebeuren. Beter benutten van de bestaande ruimte moet leiden tot meer ontwikkelruimte voor strategische economische functies. Dat vraagt allereerst om het expliciet benoemen van economische ruimte als strategisch belang in omgevingsvisies, regionale investeringsagenda's en ruimtelijke afwegingen. Economie moet een volwaardige pijler in ruimtelijke ordening zijn naast wonen, energie en natuur. Dat betekent ook het beschermen van vitale bedrijventerreinen tegen functieverlies, verkeerde plaatsing (in het licht van milieucategorieën), versnippering of woningdruk, en het toekomstbestendig maken van bestaande terreinen via herstructurering, verduurzaming en betere ontsluiting.

We zetten als regio in op het ontwikkelen van slimme locaties voor een duurzame, inclusieve en innovatieve economie. Dit vraagt regionale afstemming tussen gemeenten, provincies en bedrijven, zodat we niet concurreren, maar complementair zijn in het ruimtelijk aanbod. We kunnen als regio experimenteren met flexibele bestemmingsplannen, gebiedsgerichte maatwerkoplossingen en het combineren van functies waar dat ruimtelijk en maatschappelijk verantwoord is. Vanuit het [Meerjarenprogramma Bovenregionale Samenwerking Technologiebrandpunten](#) van het ministerie van EZ faciliteren de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's), triple helix organisaties en de NFIA deeptech bedrijven in hun opschalingsvraag in de regio; om deze bedrijven sneller te faciliteren en te behouden voor Nederland. In een regionale variant, Operatie Vermeer, werken gemeenten, regio's, provincie, InnovationQuarter en EBZ samen om relevante bedrijven te laten doorgroeien in de regio.

Waar hebben we anderen voor nodig?

Wij vragen, naast onze eigen inzet, aan het Rijk om een ruimtelijk-economisch uitvoeringsprogramma met duidelijke afspraken en structurele nationale keuzes. Dit uitvoeringsprogramma willen we

afstemmen met het ruimtelijk-economische beleid van de Zuidelijke Randstad. Van het Rijk verwachten we duidelijke keuzes, regie en investeringen om ruimte voor de economie structureel te borgen in het nationale ruimtelijke beleid. De ontwerp Nota Ruimte is hier al een eerste stap in. Hierin wordt erkend dat de bestaande woonmilieus, werkgebieden en infrastructuur onvoldoende aansluiten bij de ruimtelijke condities van de huidige samenleving en economie en dat er ingrijpende herstructurering en herontwikkeling nodig is. In de huidige ruimtelijke ordening dreigt de economische functie namelijk nog ondergesneeuwd te raken tussen andere urgente opgaven die om ruimte vragen zoals woningbouw, natuurherstel, energietransitie en klimaat. Het Rijk moet expliciet erkennen dat economische ruimte, voor bedrijventerreinen en innovatiecampussen, logistieke knooppunten, havens en voor nieuwe sectoren, cruciaal is voor brede welvaart, strategische autonomie en duurzame groei. Daarom vragen we het Rijk om economische ruimte als volwaardige pijler op te nemen in uitvoeringsagenda's die voortvloeien uit de Nota Ruimte. Dit betekent onder meer het aanwijzen van strategische economische zones en het beschermen van vitale bedrijventerreinen. We verkennen tevens de mogelijkheden van een zeevaartse uitbreiding van de haven.

Daarnaast vragen we het Rijk aandacht te hebben voor betaalbare bedrijfsruimte voor het reguliere mkb en startups/scale-ups, analoog aan sociale en betaalbare woningbouw. Het is van belang dat het Rijk investeert in herstructurering en verduurzaming van bestaande bedrijventerreinen, bijvoorbeeld door financieel te participeren in een provinciaal Verplaatsingsfonds, en gemeenten en provincies ondersteunt met kennis, capaciteit en financiering. Tot slot vragen we het Rijk om actief samen te werken met regio's als Zuid-Holland, waar de ruimtedruk het grootst én de economische waarde het hoogst is. Alleen met nationale regie, integrale afwegingen en een langetermijnvisie kan de ruimte voor de economie behouden én versterkt worden in een steeds voller Nederland.

2.5 Naast eigen inzet Rijk en Europa aanspreken op aanpak knelpunten

De beschreven structurele knelpunten kunnen alleen worden geslecht met ondersteuning vanuit het Rijk en Europa, via heldere kaders, financiële instrumenten, gezamenlijke strategievorming en consistent, betrouwbaar, langjarig beleid. Er is daarom behoefte aan een krachtige, gezamenlijke belangenbehartiging vanuit de regio naar het Rijk en Europa, die zich richt op het creëren van de juiste randvoorwaarden om écht door te kunnen pakken.

Veel kansrijke projecten lopen nu vast in complexe regels, onduidelijke bevoegdheidsverdeling of belemmerende regels. Er is behoefte aan experimenteeruimte voor onorthodoxe maatregelen en nieuwe vormen van sector overstijgende samenwerking tussen Rijk en regio. De oproep aan het Rijk en Brussel is helder: geef Zuid-Holland de ruimte, middelen en regie om te doen wat nodig is, en werk samen met de regio als gelijkwaardige partner aan de transitie van de Zuid-Hollandse economie.

3. Kansen voor vernieuwen, verduurzamen & versterken van de economie

Om tot een toekomstbestendige economie te komen, moet de Zuid-Hollandse economie worden vernieuwd, verduurzaamd en versterkt. Deze transities vergen een langjarige aanpak, met stabiel beleid, gedurfde keuzes, maar ook de nodige wendbaarheid. Uit gesprekken met de partners blijkt dat er volop kansen zijn om dit te kunnen realiseren.

De kansen liggen vooral in sectoren die van belang zijn voor strategische autonomie en veiligheid, sleuteltechnologieën en daaraan gekoppelde waardeketens waar Zuid-Holland sterke uitgangspunten heeft en de komende jaren het verschil kan maken.

3.1 Europese en nationale focus op R&D, strategische autonomie en veiligheid

De Europese Commissie (EC) publiceerde eind januari 2025 het *Competitiveness Compass*, de economische koers van de EU van 2028 tot 2034. Het *Compass* richt zich op drie doelen namelijk:

- Het dichtn van de innovatiekloof;
- Het versterken van concurrentiekracht zonder duurzaamheidsdoelstellingen los te laten;
- Het versterken van strategische autonomie om Europa economisch en geopolitiek sterker te maken en weerbaarder te zijn voor klimaatcrises.

Het *Compass* wordt uitgewerkt in strategische EU-beleidskaders en werkt door in het Meerjarig Financieel Kader (MFK), de begroting voor 2028-2034. Onderdeel hiervan is het **Europees fonds voor Concurrentievermogen** (234 miljard euro), met

speciale aandacht voor scale-ups en het mobiliseren van private investeerders. Het fonds focust op schone transitie en decarbonisatie, (veilige) digitale transitie, gezondheid, biotech, landbouw en bio-economie en defensie en ruimtevaart. Horizon Europe blijft apart functioneren, wel wordt het budget bijna verdubbeld naar 175 miljard euro. Daarnaast wordt het wel sterk verbonden met het Europees fonds voor Concurrentievermogen.

De EC wil onder **Nationale en Regionale Partnerschapsplannen** fondsen als het Platteland Ontwikkel Programma, het Visserijfonds en het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) bundelen. Het betreft 48% van alle EU-middelen. Het beschikbaar blijven van EFRO-financiering voor investeringen in de doorontwikkeling van regionale innovatie-ecosystemen, met middelen voor onder andere fieldlabs en campussen, is essentieel. Al tientallen jaren zorgen provincies en steden voor effectieve uitvoering van dergelijke programma's, dicht op de praktijk met het vereiste maatwerk. We willen een stevige rol spelen bij de voorbereiding en uitvoering van een Nederlands Partnerschapsplan.

De adviezen van [Draghi](#) en [Letta](#) zijn in het *Competitiveness Compass* meegenomen. [TNO](#) heeft gekeken wat de EU-analyse voor Nederland betekent. Dat toont raakvlakken met de Groeiagenda. Lage R&D-investeringen, hoge energieprijzen en uitblijvende keuzes hinderen het concurrentievermogen van Nederland en Zuid-Holland. Zonder aanvullende investeringen in R&D zetten we ons verdienvermogen op het spel, aldus het [3% R&D actieplan](#) van de minister van Economische Zaken. Dit plan bevat 9 voorstellen voor extra investeringen, zoals het mobiliseren van 3 miljard euro aan institutioneel kapitaal voor R&D-intensieve scale-ups en de oprichting van een nationale investeringsbank.

De [Nationale Technologiestrategie](#) (NTS) wijst 10 sleuteltechnologieën aan waarin Nederland sterk is. De ROM's, waaronder InnovationQuarter (IQ), hebben in samenwerking met diverse regionale clusterorganisaties, gewerkt aan een plan in opdracht van het Ministerie van EZ om sleuteltechnologieën te verbinden aan kansrijke groeimarkten en deze te vertalen in kansrijke waardeketens waar de regio's sterk in zijn, genaamd het Regionaal Versterkingsplan Nationale Technologie Strategie (RV-NTS). De uitkomsten hiervan geven een stevig fundament. De 14 geanalyseerde waardeketens worden daar waar de regionale aansluiting en impact het grootst is in samenwerking met ondernemers, kennisinstellingen en beleidsmakers verder aangepakt. Van pilots en opschaling tot markttoegang, standaardisatie en (co)financiering. IQ is trekkend in de waardeketens Robotisering en AI in land- en tuinbouw, CyberSecure by Design en Quantum-communicatie. Daarnaast neemt het deel in alle andere waardeketens uit de RV-NTS.

Het nieuwe [industriebeleid met focus](#) wat op 17 oktober 2025 door minister Karremans gepresenteerd is aan de Tweede Kamer zet een raamwerk neer voor gerichte marktinterventies op zes markten die het ministerie als markten van de toekomst ziet. Zijnde halfgeleiders, biotechnologie, aan de Defensie Strategie voor Industrie en Innovatie 2025-2029 gerelateerde groeimarkten (6G, radar, lasersatcom, quantum) digitale diensten (met name AI), machinebouw en innovatieve chemie. Het industriebeleid moet leiden tot een stabiel overheidsbeleid met een scherpe focus op technologieën en markten waar (internationaal) verdienvermogen, economische weerbaarheid en maatschappelijke opgaven samenkomen. Het advies

van Peter Wennink is eind 2025 opgesteld en de vier domeinen; digitalisering en AI, veiligheid en weerbaarheid, energie- en klimaattechnologie, en life sciences en biotechnologie zijn overgenomen in het coalitieakkoord van kabinet Jetten en zullen een belangrijke rol spelen in de invulling van de inzet hierop.

De [Nederlandse digitaliseringsstrategie](#) biedt aanknopingspunten voor investeringen in AI en cloud-technologie, data gedreven overheid, digitale weerbaarheid en autonomie. In de [regionale digitaliseringsagenda](#) concentreren ons op de sectoren waar Zuid-Holland in uitblinkt: haven en maritiem, tuinbouw, lucht- en ruimtevaart, de maakindustrie en life sciences & health (LSH). Samenwerking en afstemming tussen veel verschillende sleutelspelers is daarbij nodig.

[Defensie](#) en weerbaarheid spelen inmiddels een relevante rol, met industrieversterkende inkoop, financiering van defensie-industrie, investeringen in infrastructuur en innovatiekansen voor dual-use producten en diensten. Waar civiele infra-investeringen in de knel zijn gekomen, bieden militaire investeringen in dezelfde transportnetwerken kansen. 1,5%-punt van de nieuwe 5% NAVO-norm mag namelijk worden ingezet voor investeringen in infrastructuur (inclusief digitale infrastructuur).

Zuid-Holland huisvest een kwart van de traditionele defensie-industrie en is, mede met alle relevante kennis en Den Haag als stad van vrede, recht en veiligheid, de Security Delta, Delft als technologie hub en met de haven Rotterdam, een logische [partner voor het ministerie van Defensie](#). De samenwerking met het ministerie van Defensie richt zich op vijf technologische focusgebieden: maritieme industrie, ruimtevaarttechnologie, cyber & quantumtechnologie, sensoren & radarsystemen, en onbemande systemen & kunstmatige intelligentie. Daarnaast beschikt Zuid-Holland over bedrijven die innovatieve oplossingen ontwikkelen die zowel potentie hebben voor de civiele industrie als voor de toepassing binnen de defensie organisatie.

Naast de groei van de rijksmiddelen voor defensie, heeft ook de EU extra middelen ingeruimd hiervoor binnen het MFK 2028-2034. De Europese defensie-industrie krijgt in de voorstellen via het Europees fonds voor Concurrentievermogen vijf keer meer middelen dan in het lopende MFK 2021-2027. Het budget voor

transport en militaire mobiliteit wordt aanzienlijk verhoogd, evenals het budget voor cybersecurity en dual-use infrastructuur.

We zetten ons in voor het verlagen van gezondheidsverschillen tussen hoge en lage inkomensgroepen, met het oog op een gezonde en productieve beroepsbevolking. Dit doen we onder andere door een gezonde leefomgeving te creëren, toegankelijke en betaalbare hoogwaardige gezondheidszorg en innovatie in het LSH cluster te stimuleren. Medtech, e-health en (industriële) biotech zijn daarbij onmisbaar voor geneesmiddelenontwikkeling, medische apparatuur en de eiwittransitie.

3.2 Zuid-Hollandse clusters cruciaal voor strategische autonomie

De thema's en sectoren die in de genoemde nationale en Europese kaders aan de orde komen sluiten goed aan op de kracht van Zuid-Holland. Europa wil minder afhankelijk zijn van andere werelddelen voor essentiële producten en technologieën. Zuid-Holland kan daaraan een directe bijdrage leveren met sterke economische clusters die van strategisch belang zijn:

Rotterdamse haven: als poort naar Europa een essentiële schakel.

Chemie en energie: bouwstenen voor alledaagse producten en materialen voor de klimaattransitie; o.a. Zuid-Holland als Europese waterstof-hub en hub voor kritieke grondstoffen.

Maritieme sector: van duurzame scheepsbouw tot offshore-technologie en havensystemen.

Tuinbouw: cruciaal voor exportpositie, (technologische) innovatie en voedselzekerheid.

Gezondheidscluster Zuid-Holland: Verlagen van gezondheidsverschillen met het oog op een gezonde en productieve beroepsbevolking. Medtech, e-health en (industriële) biotech zijn hierbij onmisbare middelen.

Maakindustrie: hightech manufacturing en halfgeleiders zijn een hoeksteen voor veel clusters.

Aerospace: veilige communicatie, (laser) satellietnetwerken en duurzame luchtvaart, waaronder duurzame luchtvaartbrandstoffen en nieuwe materialen (composieten).

Digitaal: softwareontwikkeling, cloud technologie, data-analyse, AI, quantum en cybersecurity zijn zelfstandige groeisectoren en dragen direct bij aan de digitale weerbaarheid en strategische autonomie.

Zuid-Holland biedt de hele keten van kraamkamer van technologische innovaties, start en scale ups tot grootschalige productie. De bijdrage van de TU Delft als grootste technische universiteit van Nederland is hierbij cruciaal. Door deze clusters gericht te versterken, vergroten we niet alleen onze zelfredzaamheid, maar ontstaan er ook hoogwaardige banen, exportkansen en kennisdoorbraken. Strategische autonomie is niet alleen een veiligheidsvraagstuk, maar ook een kans voor toekomstbestendige economische groei. Daarvoor moeten clusters blijven innoveren. We zetten in op sleuteltechnologieën en niches waarbinnen onze regio in Nederland en internationaal een onderscheidende positie kan innemen. Zowel het 3% R&D-actieplan, het MFK 2028-2034 en defensie bieden naar verwachting extra mogelijkheden om deze inzet te koppelen aan substantiële investeringen.

Bij de te maken keuzes vormt het RV-NTS, een van de kaders. Door de NTS te verbinden aan kansrijke groeiemarkten zijn kansrijke waardeketens geïdentificeerd. Binnen de genoemde clusters zijn een aantal specifieke waardeketens waar Zuid-Holland (potentieel) een unieke positie heeft. Dit betreft onder andere de volgende waardeketens met product- en diensttoepassingen in diverse sectoren: eiwittransitie; precisiefermentatie en cellulaire agricultuur; groene chemie; regeneratieve geneeskunde; AI in de zorg; medtech; quantumcommunicatie en -netwerken; halfgeleider productieketens; autonome productiesystemen. Ook op de ketens AI & robotica in de tuinbouw en cybersecure-by-design liggen kansen in onze regio.

Hierbij moet rekening gehouden worden met de ecologische voetafdruk van de sterke clusters en het beslag dat deze doen op schaarse productiefactoren zoals ruimte, arbeid en kritieke grondstoffen, nu en in de toekomst. We willen zoveel mogelijk inzetten op het vervangen van "laagwaardig werk", waarvoor arbeidsmigratie in de lagere salarisniveaus plaatsvindt, door "hoogwaardig werk", werk met een hoge arbeidsproductiviteit. Ook sociale aspecten, zoals het onbenut potentieel op de arbeidsmarkt en de inzet van arbeidsmigranten moeten worden meegewogen. We zullen in de toekomst afhankelijk blijven van arbeidsmigratie, maar moeten wel kritisch blijven op waarde voor de regionale economie. Op die manier kunnen het versterken van de concurrentiekracht en brede welvaart hand in hand gaan.

3.3 Grip op grondstoffen en verduurzaming van de industrie

De verduurzaming van de industrie speelt een cruciale rol bij de realisatie van de Europese CO₂reductiedoelen. Zuid-Holland zet volop in op de ontwikkeling van transitie naar nieuwe energiedragers (zoals waterstoftechnologie) en circulaire economie, met initiatieven die bijdragen aan een toekomstbestendige (maak)industrie. Schaarste aan (kritieke) grondstoffen en toenemende leveringsonzekerheid maakt het essentieel om grondstoffengebruik te verminderen, slimmer om te gaan met materialen, producten te hergebruiken en waardeketens te sluiten. De regio vormt een cruciale logistieke schakel via de Rotterdamse haven en de nabijheid van Schiphol, wat belangrijk is voor de economie én de strategische bevoorrading van Europa. De transitie naar een circulaire economie is geen luxe, maar noodzaak. Zuid-Holland heeft hier sterke uitgangspunten: van circulaire maakindustrie tot innovatieve logistiek en afvalverwerking.

Transities op het gebied van energie, grondstoffen, klimaat en industrie worden in toenemende mate beïnvloed of zelfs bepaald door Europese wet- en regelgeving, financiering en strategische kaders zoals de *Clean Industrial Deal*, *Net-Zero Industry Act*, *Critical Raw Materials Act* en de aankomende *Critical Chemicals Act*. Ook de voorstellen voor het MFK 2028-2034 ademen hogere prioriteit uit: het budget voor energie-infrastructuur wordt verviervoudigd om energieonafhankelijkheid te versterken en duurzame transitie te versnellen.

3.4 Startups door laten groeien naar scale-ups en tech-kampioenen

Zuid-Holland kent de hoogste concentratie aan deep tech en impact startups van Nederland. Een concreet plan is uitgewerkt ter versterking van regionale samenwerking binnen het startup en scale-up klimaat. De samenwerking moet leiden tot minder versnippering van kennis en inzet en schaalvoordelen door activiteiten te bundelen. Daarnaast is het van belang om, door meer samen te werken, sneller te kunnen schakelen wanneer startups en scale-ups willen uitbreiden in de regio.

Het streven is om het aantal kwalitatief sterke startups in Zuid-Holland te vergroten. Daarnaast is er een ambitie om 25% van de startups door te laten groeien naar scale-ups, een cruciale stap richting duurzame ontwikkeling. Dat percentage ligt nu op zo'n 19%. De regio heeft als doel om 10 internationale marktleiders

te creëren die Zuid-Holland wereldwijd op de kaart zetten. We hebben een goede basis met diverse innovatiecampussen, 3 universiteiten, 2 Universitair Medisch Centra en verschillende incubators en accelerators.

Naast een tekort aan fysieke ruimte voor scale-ups om te groeien en gebrek aan gekwalificeerd talent, vormt met name de beschikbaarheid van kapitaal, de steeds grotere investeringen die nodig zijn, met langer wordende terugverdientijd en financieringsvormen die passen bij de transitie op vlak van verduurzaming, een knelpunt voor doorontwikkeling. Implementatie van de voorstellen uit het 3% R&D actieplan en de EU Startup & Scale-up Strategie bieden daar kansen voor.

3.5 Bundelen van middelen in een meerjarige financieringsaanpak

De analyse van nationale en Europese kaders bevestigt de strategische aansluiting van de Groeiagenda bij (inter)nationale prioriteiten. Door regionale investeringsvoorstellen (proposities) actief te koppelen aan (inter)nationale beleidsdoelen, kan de regio gericht cofinanciering aantrekken voor haar ambities.

Het ontbreekt niet aan initiatief in de regio. Dat uit zich in een breed scala aan thematische, sectorale en regionale (actie)programma's. Die vormen een belangrijke uitvalbasis voor de vorming van triple helix consortia die werken aan investeringsproposities. Met een gecoördineerde regionale aanpak is veel winst te behalen. Dat heeft de gezamenlijke inzet gericht op het NGF de afgelopen jaren bewezen.

We zetten in op behoud en versterking van het regionale innovatie-ecosysteem zodat dit gesteld staat om de noodzakelijke vernieuwing de komende jaren goed te faciliteren. Dit omvat ook bijbehorende financieringsinstrumenten, zoals subsidies in de vroege TRL-fases, vroege fase financiering via UNIQ en initiële investeringen door de ROM's. Er is extra behoefte aan kapitaal voor verduurzaming en voor opschaling. Het gaat daarbij om hoge bedragen. Dit kan de vorm krijgen via een complementair opererende nationale investeringsbank, of verdere uitbouw van InvestNL, die over de massa en capaciteit beschikt om investeringen en deelnemingen op grotere schaal mogelijk te maken. Door verder te bouwen op goedwerkende structuren zonder daarbij (langdurige) discussies die gepaard gaan met de inrichting van nieuwe organisaties te verliezen, kunnen we direct "meters maken".

Bij realisatie van de Groeiagenda ambities is behoefte aan departement en gebied overstijgende meerjarige financiering. Het NGF en de Regiodeals boden daarvoor belangrijke instrumenten. In het ruimtelijk arrangement van het Rijk en Zuid-Holland (onderwerp 6) is afgesproken ontwikkeling van lange termijn regionale investeringsagenda's op het gebied van onder andere onderwijs, bereikbaarheid, economie en zorg, in het verlengde van de NOVEX-gebieden, het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) en de Zuid-Hollandse regiodealgebieden, aan elkaar te verbinden. De opzet is bestaande en eventueel nieuwe middelen vanuit verschillende departementen gebundeld in te zetten, waarmee de impact en de samenhang groter is dan vanuit de afzonderlijke geldstromen.

Project Beethoven is een goed voorbeeld van samenwerking tussen Rijk en regio, die voldoet aan de gevraagde meerjarige en departement overstijgende aanpak. Wij pleiten voor meer van deze nationale versterkingsplannen voor andere sleuteltechnologieën.

4. Actielijnen om weer versnelling te brengen

Hoofdstuk 1 schetste *het waarom van het Versnellingsprogramma*. De eerste jaren na de lancering van de Groeiagenda in 2021 zijn tal van strategische allianties gesmeed die projecten met nationale en zelfs Europese uitstraling hebben gerealiseerd. Sindsdien zijn de omstandigheden veranderd.

Door tal van knelpunten stellen bedrijven investeringen uit of realiseren ze buiten Nederland. Daardoor raakt de realisatie van de ambities van de Groeiagenda langzaam achter de horizon. Hoofdstuk 2 en 3 schetsen het wat van het Versnellingsprogramma. We kunnen als regio zelf aan de slag met het oplossen van knelpunten. Voor een fors deel blijven we daarbij echter afhankelijk van het Rijk en de EU. Vanuit een breed scala aan thematische, sectorale en regionale (actie) programma's wordt gewerkt aan voorstellen, die inspelen op de nieuwe kansen die het Rijk en de EU bieden. Om daarbij succesvol te zijn zullen we de krachten opnieuw moeten bundelen. In dit hoofdstuk schetsen we een aantal strategische lijnen over de vraag hoe we weer versnelling kunnen brengen.

4.1 Focus op realisatie, randvoorwaarden, resultaat!

Een terugkomende rode draad in de verschillende gesprekken die we hebben gevoerd en de documenten die we hebben geanalyseerd was het op orde brengen van de randvoorwaarden en dat er een focus moet komen op realisatie. Dat is nodig

om de gewenste resultaten te boeken. Bedrijven hebben concrete plannen op de plank liggen, maar investeringsbeslissingen om die te realiseren worden niet genomen vanwege onduidelijk (lange termijn) beleid of structurele knelpunten.

Op het gebied van woningbouw stellen provincies en steden voor om voorlopig geen nieuwe lijstjes en afspraken te maken, maar te focussen op het realiseren van de bestaande afspraken uit onder andere de Woondeals en de Woontop. Deze afspraken staan. In Zuid-Holland zijn genoeg locaties die maar een klein zetje nodig hebben. Leg daar de focus op. Op het gebied van mobiliteit worden projecten waar eerder afspraken over zijn gemaakt in het kader van het MIRT voorlopig niet gerealiseerd, vanwege bezuinigingen, oplopende kosten en de stikstofproblematiek. En binnen het nationaal en provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat (MIEK) zijn tal van energie- en infrastructuur projecten uit Zuid-Holland opgenomen die wachten op (versnelde) realisatie.

We hebben terecht de toekenning van forse bedragen uit onder andere het NGF en de Regiodeals gevierd.

We moeten niet vergeten dat de projecten die daarmee kunnen worden gerealiseerd nog volop in uitvoering zijn. Een groot deel van de middelen moet nog worden besteed. Tegelijkertijd is de continue stroom van kwalitatief sterke initiatieven stil komen te vallen door bijvoorbeeld het niet doorgaan van de vierde tranche van het NGF. Tal van initiatieven wachten op alternatieve financieringsstromen om tot uitvoer te komen.

Het motto van het Versnellingsprogramma is duidelijk. Focus op realisatie, randvoorwaarden en resultaat. Dit geven we handen en voeten met drie actielijnen – of met een ander woord: *acceleratielijnen* - die we in dit hoofdstuk beschrijven.

4.2 Actielijn 1: Gezamenlijk nationaal en Europees beleid de juiste kant op sturen

Op korte termijn is het belangrijk dat we werken aan het op orde brengen van de randvoorwaarden voor (versnelde) realisatie. Waar mogelijk lossen we de knelpunten op eigen kracht op, zoals geschetst in hoofdstuk 2. We hebben daar echter ook gesteld dat we in sterke mate afhankelijk zijn van doorbraken op nationaal niveau. De aankomende verkiezingen en vorming van een nieuw kabinet bieden kansen om met vereende kracht concrete voorstellen in te brengen.

Ook Europa biedt volop kansen zoals we in hoofdstuk 3 hebben belicht. Tal van organisaties uit de regio en hun bestuurders hebben al een sterke positie in de Europese arena. Die kracht kunnen we benutten bij de vormgeving van bijvoorbeeld de EU-begroting. Een sterk gezamenlijk regionaal verhaal dat door alle partners wordt uitgedragen helpt daarbij.

Versterk de gezamenlijke belangenbehartiging in Den Haag

Voor veel van de knelpunten hebben we het Rijk nodig als partner om tot structurele oplossingen te komen. Uit de gesprekken met de partners blijkt dat de sleutel tot succes vaak buiten onze eigen invloedkring ligt. Hierbij zijn korte lijnen met de politiek en ministeries van groot belang. Veel Zuid-Hollandse overheden, bedrijven en kennisinstellingen weten hun weg goed te vinden in Den Haag.

Het huidige nationale politieke klimaat is op dit moment onvoorspelbaar met drie verkiezingen

in de afgelopen 5 jaar. Het laatste kabinet dat de volle vier jaar volmaakte was Kabinet-Rutte II (2012-2017) en daarvoor moeten we zelfs terugkijken tot 1998. Het is dus meer uitzondering dan regel om een regeerperiode vol te maken. Dit heeft veel invloed op beleid waar bedrijven, overheden en kennisinstellingen afhankelijk van zijn.

Bedrijven moeten erop kunnen vertrouwen dat de overheid een duidelijke en consistente koers vaart. Dit betekent dat beleidsmaatregelen niet abrupt moeten veranderen en dat lange termijn investeringen worden gestimuleerd. Door zekerheid te bieden, kunnen bedrijven vol vertrouwen investeren in innovatie, talent en duurzaamheid – en daarmee in Nederland. Om dit te bewerkstelligen is het van belang Zuid-Holland gezamenlijk, zichtbaarder en sterker te positioneren tegenover belangrijke stakeholders in de politieke arena. Dit doen wij door:

a. Coalitievorming per thema

Het is belangrijk om een beperkt aantal specifieke onderwerpen te selecteren om onze belangenbehartiging op te richten. Hierbij maken we samen zichtbaar wat we kunnen bijdragen en wat daarvoor nodig is. Dit zorgt voor focus en maximale impact. Daarnaast moet er eigenaarschap van de partners worden bepaald: wordt de lobby uitgevoerd vanuit Provincie Zuid-Holland/EBZ met ondersteuning van leden of dragen individuele partners of gelegenheidscoalities zelf de verantwoordelijkheid? We monitoren actief op prioritaire dossiers en delen deze informatie gericht binnen het netwerk. Verder is het ontwikkelen van een storyline en centrale communicatieboodschappen per thema cruciaal. Deze moeten voortbouwen op het bredere verhaal van de Groeiagenda en belangrijke transitieën.

b. Terugkerende evenementen organiseren

Effectieve belangenbehartiging vraagt om structuur, zichtbaarheid en verbinding. Binnen Zuid-Holland zetten we in op regelmatige afstemming tussen kennisinstellingen, bedrijven en overheden. Door een strakke agenda en planning houden we de samenwerking doelgericht: maandelijks met kennisinstellingen en overheden, elk kwartaal met bedrijven. Stakeholders ontmoeten elkaar tijdens geplande netwerkbijeenkomsten, zoals het diner in het najaar, de EBZ Voorjaarsbijeenkomst en de Zuid-Holland Borrel. Daarnaast organiseren we werkbezoeken in een triple helix-setting, waarbij Kamerleden, bewindspersonen en ambtenaren direct in contact komen met regionale

innovatiekracht. Tot slot zorgen we vanuit onze Public Affairs teams voor zichtbaarheid en herkenbaarheid via informatiefiches, brieven en position papers die hun weg vinden naar inwerkdossiers van verkozen en herkozen politici in alle bestuurslagen.

c. Ad-hoc lobbyactiviteiten

Zuid-Holland speelt actief in op incidenten die politieke of maatschappelijke aandacht trekken. Wanneer een onderwerp in de spotlight staat, ontwikkelen we direct gerichte lobbymiddelen om de regio zichtbaar en relevant te maken. Daarnaast benutten we momentum: we signaleren kansen in de politieke arena en spelen in op maatschappelijke sentimenten. Zo zorgen we dat Zuid-Holland op het juiste moment aan tafel zit en invloed uitoefent waar het ertoe doet.

Gezamenlijk extern communiceren als regio is van groot belang

Binnen onze regio is het van groot belang dat betrokken partijen hun communicatiekracht bundelen. Wanneer overheden, bedrijven en kennisinstellingen ieder afzonderlijk communiceren over dezelfde thema's, ontstaat versnippering. Dit leidt tot een minder herkenbaar verhaal, verminderde zichtbaarheid en een lagere effectiviteit richting beleidsmakers, financiers en samenwerkingspartners. Een gezamenlijke communicatiestrategie biedt daarentegen duidelijke voordelen:

- **Versterking van het gezamenlijke verhaal:** Door één lijn te trekken in taal, toon en timing ontstaat een krachtig en consistent narratief dat de gezamenlijke ambities onderstreept.
- **Grotere zichtbaarheid en herkenbaarheid:** Een gedeeld verhaal maakt het makkelijker om op te vallen bij landelijke en Europese stakeholders.
- **Efficiëntie en schaalvoordeel:** Door middelen en capaciteit te bundelen kunnen campagnes professioneler en doelgerichter worden opgezet.
- **Verbinding en samenwerking:** Gezamenlijke communicatie stimuleert onderlinge afstemming en versterkt het gevoel van gedeeld eigenaarschap.

Om dit te realiseren is het opbouwen van een netwerk van communicatieadviseurs essentieel. Dit netwerk fungeert als platform voor afstemming, kennisdeling en coördinatie. Het stelt communicatieprofessionals in staat om snel te schakelen, gezamenlijke uitingen te ontwikkelen en het regionale verhaal consistent uit te dragen. Het Versnellingsprogramma biedt een uitgelezen kans om samenwerking te organiseren

en te verankeren. Door het netwerk structureel te ondersteunen en te faciliteren, wordt gezamenlijke communicatie niet alleen mogelijk, maar ook duurzaam en impactvol.

Versterk de samenwerking in Brussel

Brussel is allang geen verre politieke arena meer, maar een beslissingscentrum dat direct impact heeft op de economische toekomst van Zuid-Holland. Juist nu Europa inzet op strategische autonomie, duurzame industriepolitiek en regionale innovatiekracht, is het van cruciaal belang dat Zuid-Holland zich sterker, zichtbaarder en georganiseerder positioneert in Brussel. Dan kunnen we:

a. Invloed uitoefenen op beleid dat onze economie raakt

Europese regelgeving bepaalt in toenemende mate de speelruimte voor regionale bedrijven en clusters. Zonder georganiseerde input vanuit Zuid-Holland worden de belangen van onze sterke clusters onvoldoende gehoord of weerspiegeld in Europees beleid.

b. Beter toegang tot Europese fondsen en programma's

De EU stelt geld beschikbaar via programma's zoals Horizon Europe, Innovation Fund, Connecting Europe Facility en regionale innovatie-instrumenten (en vanaf 2028 via de nieuwe programma's). Door strategisch samen te werken en collectief te agenderen, vergroot Zuid-Holland de kans op toekenning van middelen voor publieke en private partners.

c. Regionale belangen verbinden aan Europese prioriteiten

Zuid-Holland scoort sterk op thema's waar de EU momenteel zwaar op inzet, zoals waterstof, circulaire economie, digitalisering, groene industrie, ruimtevaart, defensie. Actief koppelen van regionale agenda's aan Europese prioriteiten, biedt kansen voor samenwerking, profilering en investeringen.

d. Leren van andere regio's en versterken van allianties

Veel andere Europese regio's, zoals Noordrijn-Westfalen, Vlaanderen en Baden-Württemberg, hebben vergelijkbare opgaven. Door als regio beter samen te werken, kan Zuid-Holland zich beter organiseren, leren van goede voorbeelden en sterkere allianties vormen in Europese netwerken.

Dit kan vorm krijgen door:

a. Faciliteren van de samenwerking van alle partners binnen de EBZ

Zuid-Holland kan met haarkantoor in het Huis van de Nederlandse Provincies in Brussel als platform dienen voor de samenwerking. De eerste stap is al gezet met de belangenbehartigers van de (leden van de) EBZ met een succesvolle netwerkbijeenkomst onder leiding van Europarlementariër Jeannette Baljeu (12 juni 2025). Wij zetten in op het verder versterken van dit netwerk van publieke en private partijen dat gezamenlijk optrekt in Europese agendering en belangenbehartiging. Ook dit kan door coalitievorming per thema, evenementen en ad-hoc lobbyactiviteiten.

b. Zorgen voor een geïntegreerd Europees verhaal voor de regio

Dit verhaal zal de strategische Zuid-Hollandse speerpunten verbinden met Europese doelstellingen. Borg dit door in programma's die aan de ambities van de Groeiagenda werken een Europese component toe te voegen.

De transities van morgen worden vandaag in Brussel vormgegeven. Alleen door beter en slimmer samen te werken in Brussel kunnen we de Zuid-Hollandse belangen in Europa veiligstellen én kansen verzilveren. Voor een regio die voorop wil lopen in duurzaamheid, industrie en technologie is een actieve en gecoördineerde Europese strategie geen luxe, maar noodzaak.

4.3 Actielijn 2: Ontwikkelen en realiseren van investeringsvoorstellen met impact

Zuid-Holland is sterk in het ontwikkelen van strategische triple helix allianties en projecten met landelijke en zelfs Europese uitstraling en impact. Tal van nieuwe programma's bieden kansen op financiering. De kaders daarvan staan nog niet vast. Als we wachten tot die duidelijk te zijn, zijn we te laat. We moeten nu al werken aan een set van initiatieven die de meeste impact hebben op de ambities van de Groeiagenda en die finetunen zodra de kaders helder worden. Net als bij het NGF zorgen we zo voor een continue stroom van initiatieven die klaar staan als "de loketten openen".

Gezamenlijk ontwikkelen van investeringsvoorstellen

Een belangrijke manier om tot realisatie van de ambities te komen is het gezamenlijk ontwikkelen van proposities en zorgen dat deze steun krijgen vanuit nationale en Europese programma's. Daar is vanaf de start van de Groeiagenda stevig op ingezet. Het gaat er om kansrijke initiatieven aan te laten sluiten op de criteria van relevante programma's en te zorgen dat kwalitatief hoogwaardige aanvragen op tijd gereed zijn. Op basis van overzicht kunnen de meest impactvolle initiatieven proactief worden ondersteund met kennis en (proces)middelen om kansrijkheid van toekenning te vergroten. Belangrijke focus lag op het NGF, de Regiodeals en zorgen dat Zuid-Hollandse projecten opgenomen werden binnen het MIRT en MIEK.

Door tijdig en gericht te investeren in de uitwerking van voorstellen, zorgen we ervoor dat deze initiatieven optimaal voorbereid zijn wanneer passende financieringskansen zich aandienen. We houden bij wanneer vanuit kansrijke programma's voorstellen ingediend kunnen worden. Dit biedt ons de mogelijkheid om proactief met onze partners te werken aan de concretisering van voorstellen, zodat we klaar zijn om snel en effectief in te dienen zodra er kansrijke financieringsbronnen beschikbaar komen. Waar nodig zetten we samen de schouders eronder om projecten te realiseren die een relevante bijdrage leveren aan onze ambities.

Korte termijn: benutten middelen binnen lopende projecten en regelingen

Binnen tal van NGF-projecten zijn de beschikbaar gestelde middelen nog niet volledig besteed. Hier liggen nog kansen om te zorgen dat zoveel mogelijk van die middelen in Zuid-Holland landen. Ook diverse nationale subsidieprogramma's bieden nog steeds kansen. Daar wordt vanuit verschillende programma's in Zuid-Holland op ingezet. Hier willen we graag een overzicht van en meer regie op voeren. Ook Europa biedt nog kansen binnen het MFK 2021-2027. Programma's als Kansen voor West en het Just Transition Fund zullen in 2025 alle beschikbare budgetten hebben opengesteld. Voor de relevante Interreg programma's verwachten we alleen nog zeer kleinschalige openstellingen. Toch zijn er tot en met 2027 nog wel mogelijkheden om activiteiten Europees te financieren. Het gaat met name om de thematische fondsen die Europees worden beheerd. De provincie Zuid-Holland organiseerde eind 2025

een event dat in het teken zal staan van de Europese financieringsmogelijkheden.

Ontwikkel een gezamenlijke investeringsagenda met kansrijke initiatieven

In hoofdstuk 3 hebben we laten zien dat de verwachting is dat zowel vanuit het Rijk (3% R&D actieplan, defensie) en Europa (MFK 2028-2034) substantiële nieuwe financieringskansen ontstaan. Net als met het NGF in 2020 is nu het moment om te komen tot de uitwerking van een set aan prioritaire initiatieven. Deze willen we evalueren op een aantal (kwalitatieve) criteria die we ook hanteerden voor de proposities uit de initiële Groeiagenda:

- Een aantoonbare en liefst kwantitatief meetbare bijdrage aan de ambities van de Groeiagenda
- Geen negatief of liefst positief effect op schaarse randvoorwaarden (arbeid, ruimte, e.d.)
- Minimaal van regionaal belang zijn; bijdragen aan nationale en Europese doelen
- Deelname van (een consortium van) meerdere actief participerende triple helix partijen
- Een initiatief of programma van projecten ter waarde van minimaal tientallen miljoenen euro's
- Zicht op kansrijke financieringsbronnen en steun van de beslissers binnen die fondsen
- Een risicoanalyse van knelpunten en mate waarin die op te lossen zijn

Als basis voor de inventarisatie van kansrijke proposities dienen de verschillende sectorale, thematische en gebiedsgerichte programma's die veelal zelf ook werken aan (de uitwerking van) een investeringsprogramma. We hebben hierbij oog voor de koplopers in de verschillende transities die belangrijk zijn voor de gewenste vernieuwing van de economie, voorbeelden hiervan zijn het Innovatie District Delft, de Smart Delta Drechtsteden en Key Region Leiden. Zij moeten in de positie komen om hun krachten te bundelen en samen proposities van voldoende schaal te ontwikkelen. Deze voorstellen moeten aansluiten op de eerdergenoemde criteria en een inhoudelijke scope hebben, zodat deze ofwel oplossingen bieden voor knelpunten in het realiseren van de ambities (onder andere beschreven in Hoofdstuk 2), ofwel bijdragen aan het versterken en realiseren van de ambities (zoals beschreven in Hoofdstuk 3). Op basis daarvan kunnen we komen tot een set van gezamenlijk te steunen initiatieven.

Die koppelen we gericht aan de bestaande en toekomstige financieringskansen. Dat vraagt

wel om versterkte regionale afstemming op investeringsprojecten, via de EBZ en InnovationQuarter in samenwerking met de regionale clusterorganisaties en actief ondersteund door de provincie. Door het gezamenlijk aanjagen van aanvraagtrajecten voor nationale en Europese fondsen en krachten te bundelen in het schrijven en positioneren van voorstellen wordt de kwaliteit van aanvragen verhoogd en worden de kansen op toekenning vergroot. Dit versterkt niet alleen de financiële slagkracht van de regio, maar stimuleert ook de samenwerking tussen partijen. Door projecten beter op elkaar af te stemmen ontstaat meer samenhang in de aanpak én een sterkere onderbouwing richting nationale en Europese partners.

4.4 Actielijn 3: Organisatie van de samenwerking optimaliseren

Het Versnellingsprogramma wordt onderschreven door meer dan 90 partners. Hiermee worden individuele afspraken gemaakt over wat zij concreet (*in-kind* en/of *in-cash*) bijdragen aan de uitvoering van de Groeiagenda en het Versnellingsprogramma. Het Algemeen Bestuur van de EBZ is bestuurlijk eigenaar van de Groeiagenda en het Versnellingsprogramma.

Hier vindt jaarlijks verantwoording en eventuele bijsturing plaats. Het team EBZ en het team Groeiagenda van de provincie staan gezamenlijk aan de lat voor coördinatie van de uitvoering, waarbij het DB EBZ een vinger aan de pols houdt. Coalities, waaronder de EBZ-taskforces, maar eventueel ook nieuwe coalities, worden gevraagd aan de binnen het Versnellingsprogramma vastgestelde prioriteiten bij te dragen. Er is een regionaal overleg Groeiagenda & Versnellingsprogramma, waar partijen die een stevige *in-kind* bijdrage aan willen leveren, onderdeel van kunnen zijn. Daaronder bevinden zich de werkgroepen Public Affairs, Communicatie, Proposities, Monitoring (inclusief analyse) en Bijeenkomsten. Met partners maken we ook afspraken over hun bijdrage aan deze werkgroepen. Ook willen we na 2,5 jaar een evaluatie van de Groeiagenda en het Versnellingsprogramma. Na 5 jaar wordt wederom geëvalueerd en besloten over verlenging.

De EBZ-taskforces krijgen elk een zo concreet mogelijke opdracht mee van het dagelijks bestuur van de EBZ, gekoppeld aan de Groeiagenda en het Versnellingsprogramma, voor een bepaalde

periode, met een tussenevaluatie elke 2,5 jaar. Er wordt dan gekeken of de partijen die nodig zijn voor de gezamenlijke actie betrokken zijn in of door de taskforce, wat de status is van de doelen waarvoor de taskforce aan de lat staat en in hoeverre een herijking van de opdracht nodig is. Team EBZ zorgt, met hulp van de partners, voor ondersteuning van de taskforces, stakeholdermanagement en vraagstukken op strategisch niveau. Met partners worden concrete afspraken gemaakt over hun bijdrage, zodat voldoende steun en inzet van de partners aan de taskforces is geborgd. Er wordt een goede verbinding gelegd met de andere gremia binnen en buiten het Versnellingsprogramma, waar relevante informatievergaring, afstemming en besluitvorming plaatsvindt. Wanneer de opdracht van de Taskforce resulteert in een uitvoeringsagenda of programma zal de organisatie daarvan, zowel bestuurlijk als ambtelijk, opnieuw ingericht worden, waarbij de continuïteit van de inzet van relevante partners wordt geborgd.

We nodigen triple helix partners uit om mee te doen met investeringsvoorstellen. We hebben echter ook geconstateerd dat versnippering van inzet en energie op de loer ligt en door betere coördinatie dubbel werk voorkomen kan worden. De lijnen naar de "beslissers" belopen we nu vaak nog los van elkaar, terwijl een gezamenlijke inzet effectiever is. De behoefte aan gezamenlijke profilering en prioritering wordt breed gedeeld, maar is nog onvoldoende georganiseerd. Niet altijd is duidelijk wie waaraan werkt en waarop loopt. Door het bieden van overzicht en inzicht en het verbinden en aanjagen van initiatieven valt nog de nodige winst te halen.

Tegengaan versnippering en triple helix focus

We willen overlegtafels en triple helix initiatieven slim aan elkaar verbinden. Sommige onderwerpen worden op verschillende tafels besproken. Het is belangrijk de rol van die tafels nog eens tegen het licht te houden en in elk geval te zorgen voor goede onderlinge afstemming. Vanuit de Groeiagenda ligt de focus uiteraard op triple helix samenwerking en inzet. Aangezien niet alle regio's en gemeenten in Zuid-Holland even sterk vertegenwoordigd zijn binnen de EBZ en de Groeiagenda is het daarom extra van belang dat we ook met deze partners strategische banden aanhalen en we de verbinding met de bredere omgeving blijven leggen.

Met elkaar willen we korte lijnen hebben met plekken waar besluitvorming plaats vindt. Gezamenlijke inzet,

zoals richting de NGF-organisatie heeft positief effect gehad en dubbel werk voorkomen. Goede aansluiting op het Bestuurlijk Overleg Leefomgeving, het BO MIRT en andere tafels waar besluitvorming vanuit het Rijk plaatsvindt, is belangrijk. Vanuit de Groeiagenda kunnen we zorgen dat het economisch perspectief en de inzichten vanuit het regionale bedrijfsleven worden ingebracht.

Programma's zoals de Human Capital Agenda en de recente gestarte samenwerking rondom startups en scale-ups zijn een goede manier om de inzet en instrumenten van de verschillende EBZ-partners te verbinden en de aansluiting met het bedrijfsleven te borgen. Het is belangrijk dat alle partners daarbij evenwichtig bijdragen.

Een actiegerichte cultuur van samenwerken

Papier is geduldig. De ervaring van de afgelopen jaren hebben geleerd dat het succes vooral ook ligt in het delen van informatie, elkaar wat gunnen en breder kijken dan het eigen belang. Uiteindelijk draait het om gedeeld eigenaarschap. Door afspraken te maken wie waar namens het collectief op loopt, zorgen we ervoor dat de individuele inzet effectiever wordt gebruikt. Dan zorgen we dat alle tijd en energie die beschikbaar is bestuurlijke slagkracht wordt.

Monitoren voortgang: zorg voor eenduidige cijfers

Het is op dit moment niet goed mogelijk om de voortgang bij de realisatie van de Groeiagenda ambities kwantitatief in beeld te brengen. De ambities willen we (blijven) formuleren op het niveau van nationale normen, zoals de 3% R&D norm of de nationale CO2-reductiedoelen vertaald naar de bijdrage die we daaraan als Zuid-Holland kunnen leveren. Daarbij geldt als uitgangspunt dat we als regio meer dan onze 'fair share' willen bijdragen aan de nationale normen. Concrete meetbare bijdragen worden veelal op het niveau van regionale, sectorale of gebiedsgerichte programma's geformuleerd. Een voorbeeld daarvan is de bijdrage van Zuid-Holland aan de nationale woningbouwopgave. Ook andere programma's, zoals de Human Capital Agenda, Circulaire Actieagenda en de Actieagenda Technologische Industrie kennen meetbare doelen. De relatie tussen ambities en dergelijke meetbare doelen kan nog worden versterkt. We willen bij het monitoren van de voortgang bij voorkeur geen nieuwe instrumenten opzetten, maar gebruikmaken van bestaande monitors en de rapportages van de verschillende regionale (actie-) programma's. Daarbij is

het belangrijk dat we zorgen dat we allemaal dezelfde cijfers gebruiken en naar buiten communiceren. Jaarlijks willen we de voortgang in beeld brengen gekoppeld aan een integraal beeld van “de Staat van Zuid-Holland”.

Afspraken met het Rijk

Het Rijk speelt een belangrijke rol om de Zuid-Hollandse ambities te kunnen realiseren met stabiel beleid, passende randvoorwaarden en voldoende financiering. De opgaven overstijgen veelal het niveau van individuele ministeries. In hoofdstuk 2 hebben we geschetst dat we behoefte hebben aan experimenteeruimte voor onorthodoxe maatregelen en nieuwe vormen van sector overstijgende samenwerking tussen Rijk en regio. In hoofdstuk 3 hebben we aangegeven dat we met het Rijk mechanismes willen ontwikkelen om bestaande en eventueel nieuwe middelen vanuit verschillende departementen gebundeld in te zetten, waarmee de impact en de samenhang groter is dan vanuit de afzonderlijke geldstromen.

4.5 Tot slot

Op basis van de analyse van de huidige stand van zaken bij de realisatie van de ambities van de Groeiagenda en een groot aantal gesprekken met de partners binnen Zuid-Holland zijn we gekomen tot een leidend motto – focus op realisatie, randvoorwaarden, resultaat! – en de vertaling daarvan in drie actielijnen. Deze zijn op hoofdlijnen beschreven. Op het gebied van optimaliseren van randvoorwaarden is een goede lobby richting het Rijk van groot belang. Daar willen we al direct gezamenlijk op inzetten. Ook willen we het overzicht van kansrijke proposities nader uitwerken. Succesvolle uitwerking en uitvoering van de actielijnen vragen gezamenlijk eigenaarschap. We maken afspraken met bedrijven, kennisinstellingen en overheden in Zuid-Holland om daar een bijdrage aan te leveren. We willen direct aan de slag gaan met de actielijnen. We rapporteren periodiek over de voortgang en met elkaar we sturen bij waar nodig.

Lijst met afkortingen

EBZ	Economic Board Zuid-Holland
EC	Europese Commissie
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
IQ	InnovationQuarter
LLO	Leven Lang Ontwikkelen
(p)MIEK	provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat
(BO) MIRT	Bestuurlijk overleg Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport
MFK	Meerjarig Financieel Kader
NFIA	Netherlands Foreign Investment Agency
NGF	Nationaal Groeifonds
NOVEX	Nationale OmgevingsVisie EXecutiekraacht
NPLV	Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid
(RV-)NTS	Regionaal Versterkingsplan Nationale TechnologieStrategie
R&D	Research & Development (Onderzoek en Ontwikkeling)
RES	Regionale Energie Strategie
ROM	Regionale Ontwikkelingsmaatschappij
SANE	Samenhangende Aanpak Natuurherstel en Economie
TRL	Technology readiness level
VNO-NCW	Verbond van Nederlandse Ondernemingen en Nederlands Christelijk Werkgeversverbond